

תנובות

שדה

גיליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 127 / אב - אלול תשע"ו

מצוות התלויות בארץ • הלכות הנוהגות בהתיישבות • חרקים במזון מן החי ומן הצומח • כשרות המזון

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת: המכון למצוות התלויות בארץ
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב יוסף מאיר שטורך
meir.macon9@gmail.com

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של המכון,
או תגובות על הנכתב בגליונות השונים,
לכתובת המערכת, או לפקס, או לדואר
האלקטרוני

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.ג. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08-9214829
פקס: 08-9207911
macon1@bezeqint.net

דמי מנוי לשנה: 60 ₪

תוכן העניינים

5	דבר העורך חודש אב - צפייה לישועה
7	מידע הלכתי חרקים בענבים טריים הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ
9	מדור גנוזות וכת"י מתורת ארץ ישראל - ספר עיר חדשה מאת רבי רבינו יהודה הכהן זלה"ה מחכמי פאס שבמרוקו עם ביאורים והערות שנכתבו ע"י הרב נתנאל אביטל שליט"א
12	הפרשת חלה במפעל גדול - המשך מהגיליון הקודם מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א הראשון לציון
19	אימתי הזמן שהעיסה חייבת בחלה הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ
23	שלב הקובע בפרי לעניין שביעית ומעשר בתבואה, זיתים וענבים ושאר אילנות - המשך מהגיליון הקודם הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א מרבני המכון
26	ביאורים והערות ע"ס הרמב"ם הל' שמיטה פרק א - הלכות כא - כב הרה"ג רבי דוד אביטן שליט"א רב פוסק ב'מערך השמיטה' שע"י המכון
28	שורש מצות הביכורים - עבודת מקדש או ממתנות כהונה והנפק"מ - המשך מהגיליון הקודם הרה"ג רבי משה לנדאו שליט"א מרבני המכון
34	בעניין חיוב חלה בשביעית הרה"ג רבי יחיאל רווח שליט"א מרבני המכון
37	מכתבי תורה בעניין נטילת ידיים - הרב מישאל חיימוב שליט"א דין התורם על השמן והיין ובגדר חלק המתיר אי טעון הפרשה - הרב חיים מאיר שליט"א

בסייעתא דשמיא

חודש אב – צפיה לישועה

בימים אלו בהם מתחילה להתעצם יותר ויותר מלחמת אדום וישמעאל, מדהים להתבונן בדבר הנבואה (יחזקאל לח) בעניין מלחמת גוג ומגוג, "ויהי דבר ה' אלי לאמר, בן אדם שים פניך אל גוג ארץ המגוג נשיא ראש משך ותבל והנבא עליו".

מי זו האומה הנקראת מגוג?

בפר' נח (בראשית י ב) נאמר, "בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל ומשך ותירס", ואי' במדרש רבה (נח פרשה לח א), "בני יפת גומר ומגוג כו', אמר רבי שמואל בר אמי זו אפריקה וגירמניא כו', ועי' גם בתרגום יונתן. הרי לנו שמגוג זוהי גירמניא.

בהמשך הנבואה נאמר שהאומות בראשות מגוג יתקלו באחרית הימים על עם ישראל שיהיה בארץ ישראל אחר שנפלט אליה מכל הגלויות והפרעות והרדיפות – "מימים רבים תפקד באחרית השנים תבוא אל ארץ משובבת מחרב מקבצת מעמים רבים על הרי ישראל אשר היו לחרבה תמיד והיא מעמים הוצאה וישבו לבטח כלם".

ואחר התיאור של עליית כל העמים בראשות מגוג למלחמה על ישראל, נאמר, "והיה ביום ההוא ביום בוא גוג על אדמת ישראל נאם אדני ה' תעלה חמתי באפי ובקנאתי באש עברתי דברתי אם לא ביום ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל, ורעשו מפני דגי הים ועוף השמים וחית השדה וכל הרמש הרמש על האדמה וכל האדם אשר על פני האדמה ונהרסו ההרים ונפלו המדרגות וכל חומה לארץ תפול, וקראתי עליו לכל הרי חרב נאם אדני ה' חרב איש באחיו תהיה, ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו ועל עמיו רבים אשר אתו, והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה'".

ובמלבי"ם כ' ע"ז וז"ל, "הנה, בעת קץ, אחר שכבר ישבו ישראל על אדמת ישראל, עתידים האומות להתאסף ולכבוש את ירושלים. ויבוא גוג, נשיא משך ותובל, מארצות הצפון והמערב, שהם הערלים הנקראים אדום. ומשך ותובל הם מבני יפת הגרים באירופה, כמו שכתב היוסיפון, ושם אמר כי פרס כוש ופוט איתם, וכן בית תוגרמה, שהם כולם נימולים מחזיקים בדת ישמעאלים, והם יתאספו עם בני אדום לכבוש הארץ מיד ישראל.

אבל בבואם יעשה ביניהם מהומה, ויילחמו איש באחיו, היינו אדום וישמעאל ילחמו זה בזה, מפני שאמונתם מפורדת, ושם ישפוט ה' אתם בחרב ובדם, כמו שנתבאר שם ובזכריה י"ד. על זה סיפר כאן איך כולם ילכו לאבדון, וחשב תחילה מצריים ואשור ועילם, שהם מחזיקי דת ישמעאל, והם נימולים היום. ואחר כך חשב משך ותובל ואדום ומלכיה, ונסיכי צפון, שכולם הם ערלים, וביניהם תהיה המלחמה כו'".

וידוע שיש מגדולי ישראל שסברו שמלחמת העולם השנייה היתה חלק המלחמה על ישראל שע"י גוג ומגוג שזוהי גרמניה, ושהחלק השני של מלחמת גוג ומגוג יהיה מלחמת אדום וישמעאל זה בזה, מה שנראה כדבר שמתפתח בזמנים אלו.

וכבר אמרו חז"ל מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים. יהי רצון שנזכה ונראה בקרוב בימנו בגאולה השלימה במהרה ובנקמת ה' בגוים, ושיום ט' באב יהפוך לחג ומועד אכיל"ר.

***

אף שימי בין המצרים אינם ימים של שמחה וכפי שכבר נאמר משנכנס אב ממעטין בשמחה, אבל בכל הנוגע לשמחה של תורה ומצוות לכאורה אין מקום למעט כלל. והדברים אמורים בהבעת השמחה וקורת הרוח עם המעבר של המכון למצוות התלויות בארץ למשכנו החדש והמפואר בעיה"ק אלעד בבניין ישיבת 'משכן התורה' בראשות אביו של ראש המכון הרה"ג **רבי ישראל רווח** שליט"א אשר העמיד קומה שלמה לטובת המכון. ועתה עם השלמת הבנייה ניתן מענה ראוי ומפואר לכל הפעילות התורתית והמחקרית שנעשית במסגרת המכון. וראוי לציין את מחלקת המחקר התורני שעומדת לתפארה, ובה עמדות ממוחשבות וספריה עשירה לטובת המחקר התורני, במסגרת המחלקה הזו יעסקו בתורת ארץ ישראל האברכים והחוקרים התורניים. את המעבדה ומחלקת המחקר היישומי החדשה והמשוכללת הכוללת ציוד חדיש המסייע למחקר ולבדיקות, כולל ציוד לבדיקות כימיות הנדרשות לעולם הכשרות. כמו כן אוצר הספרים הגדול של המכון ועוד.

את הבאים בשערי המכון מקדמת תצוגה מרשימה של כל הספרים והחבורות השונות שיצאו לאור במהלך השנים. כמו כן עמדות מוארות של דוגמת כתבי יד שעברו ההדרה ע"י המכון.

בשערי המכון מקדמת את הבאים תצוגה מרשימה של כל הספרים ושאר הפירסומים השונים שיצאו לאור במהלך השנים. כמו כן עמדות מוארות של דוגמת כתבי יד של גדולי רבותינו בכל תחומי השו"ע, אותם שכבר עברו ההדרה ע"י רבני המכון, ואותם שעובדים עליהם כעת, ואף כאלו שבעז"ה בהמשך יעסקו בהם.

יתן ה' שנזכה להתחדשות ופריחה בזיכוי הרבים בתחומים ההלכתיים הנובעים ממחקרי המכון התורניים והיישומיים.

**בברכה
העורך**

חרקים בענבים טריים

בחודש האחרון נשמעו שמועות כי יש חרקים בענבים המשווקים גם משיווק מסודר, ויש לבדוק קודם האכילה.

בשלב הראשון הגבתי שיש להבחין בין חרקים הנמצאים בין גרגרי הענבים לבין הנמצאים בתוך הפירות, כאשר הנמצא בין הגרגרים יורד בדרך כלל עם השטיפה הרגילה של הענבים וקל וחומר אם משרים בחומר ניקוי ושוטפים במים [ובלא"ה מאד כדאי לעשות זאת, לאחר שפרי זה הוא המרוסס ביותר בין פירות העץ האחרים] אולם אין כל צורך בבדיקה. ומאידך כאשר יש חשש לנגיעות פנימיות, יש חובה בכה"ג לבדוק כל עינב, ולראות אם יש סימני פגיעה ואם כן, יש גם חובה לבדוק כל אחד. וכיון שאין זה המצב שיש נגיעות פנימיות בשיווק המאורגן והמסודר, על כן אין חובת בדיקה.

וראשית אציין מתוך ספרי תולעת שני חלק שלישי בערך "ענבים":

ענבים הם מסוגי הפירות היותר נגועים במידה והם ללא טיפול הגון וראוי, ומשום כך כרמי הענבים הם המרוססים ביותר מבין סוגי הפירות השונים. הנגיעות בענבים היא הן של "זבוב הפירות" "זבוב התסיסה" "עש האשכול" ועוד [ראה בספר שם בערכם]. בחלקות המטופלות ומרוססות היטב הענבים בחזקת נקיים [ומשום כך גם עלי הגפן כיום נקיים יותר מבעבר, ראה מש"כ בספר שם בחלק השו"ת בס' א]. מקום העקיצה של הזבוב על גבי הענב ניכר ובלוט לעין בעיקר בענבים הירוקים [מקום העקיצה שחור כהה], וקשה לזיהוי בענבים השחורים. כיום קודם השיווק גם לשוק המקומי החקלאים ממינים היטב כדי לא להגיע לשוק עם תוצרת נגועה. פעמים שעל גבי הענבים יש נקודות כעין כתמים חומים ואינם סימן לנגיעות. כמו"כ במידה ובתוככי האשכול יש כמה ענבים רקובים, אך אין הם מסמנים כי האשכול נגוע בחרקים. אולם במידה ויש ריקבון יש חשש להימצאות של זחלי תסיסה ויש לבדוק טוב יותר.

אופן הבדיקה והשימוש:

פרי הנקנה בשווקים הוא מגיע בדרך כלל ממטעים מטופלים והוא בחזקת נקי מחרקים, אולם רצוי וכדאי להשרות את הענבים במים וכדאי עם מעט אמה או כיו"ב, ולאחמ"כ לשוטפם היטב קודם האכילה [שטיפה זו רצויה גם משום שאריות הריסוס שעל הענבים], לאחר השטיפה יש להתבונן חזותית שאין סימני עקיצה על הענבים. במידה ויש חשש יש לחצות את הענב ולהתבונן אם אין מצוי זחלים ורימות, במידה ונמצאה נגיעות יש לחצות ולבדוק את כל הענבים. [זהירות יתירה צריך בבדיקת ענבים שחורים שמקום העקיצה פחות ניכר]. ענבים המגיעים מחלקות שאינם מטופלות כגון מחצר פרטית, או אף אם רוצה לאכול ענבים המיועדים ליון, יש לחצות כמות מידגמית של פירות ולראות שאין נגיעות פנימיות. וחובה להתבונן חזותית על כל הענבים קודם אכילתם. זהירות יתירה יש לגלות כאשר לוקחים תוצרת אף ממטעים מטופלים, אולם לאחר תום עונת הבציר, שאז החקלאי מפסיק את הטיפול השוטף, והחרקים מתרבים מחדש.

לאחר השמועה ששמענו, ביצענו בדיקה במעבדת המכון ולהלן התוצאות:

❖ ענבים משיווק מסודר:

סוג ענבים	כמות	ממצאים חיצוניים	נגיעות פנימית
פלים	1.400 ק"ג	5 פסילת גזר. 3 עכבישים	נקי
סופריוור	1.300 ק"ג	7 פסילת גזר. 1 תריפס. 1 ציקדה. 1 זחל. 3 עכבישים	נקי
רד גלוב	1.400 ק"ג	1 זבובון	נקי

❖ ענבים מגידול חצר לא מטופל:

סוג ענבים	כמות	ממצאים חיצוניים	נגיעות פנימית
ענבים לבנים עם חרצן	500 גר'	מאות חיפושיות וזחלי תסיסה, נגיעות פנימית וחיצונית	נגיעות

מסקנות:

ענבים משיווק מסודר – יש לשטוף היטב את הענבים קודם אכילתם, או שטיפה תוך כדי שפשוף העינב תחת ברז מים. ונכון יותר להכין מים עם חומר שטיפה כגון אמה או סטרילי טבע, ושוב לשטוף תחת ברז מים.

אין חובת בדיקה!

ענבים מגידול חצר – יש מעבר להשרייה ושטיפה, חובת בדיקה על כל עינב קודם אכילתו וכמתואר לעיל.

**בברכת התורה
שניאור ז. רווח
ראש המכון**

ספר "עיר חדשה"

ביאור על המשניות סדר זרעים

מאת הגאון רבינו יהודה הכהן זלה"ה מחכמי פאס שבמרקו
הביאורים וההערות הם תוספת דברים שנכתבו ע"י הרב נתנאל
אביטל שליט"א

מסכת פאה

פרק ב

משנה ב: תי"ט ד"ה שאינה יכולה להקצר וכו' ועוד יש תימה בדברי הר"ב וכו'. ואני אומר שאין זה מן התימה דכיון דקי"ל סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם א"כ מן הדין להלכה כר"י, דאם איתא דדעתיה היה לסתום להלכה כוותיה דתנא קמא לא היה לו להניח דברי ר"י עד מ"ב וסמוך ונראה לדברי ת"ק היה לו להזכיר ר"י, א"כ מוכח דדעתו לפסוק כדיון סתם ואח"כ מחלוקת¹.

ואי קשיא על הר"ב הא קשיא, דמאי דוחקיה לפרש דר"י בא לחלוק על ת"ק ולא לפרש שלולית דלעיל וכמ"ש הכסף משנה אליבא דהרמב"ם שפסק כר"י, דלפי מה שפירש הר"ב דבא לחלוק א"כ היה לו לר"י לאשמוענין מלתא דפליג בה את"ק דהיינו שדה שהיא יכולה להקצר כאחת אינה מפסקת ולאפוקי מת"ק דס"ל דמפסקת בכל גוונא, דשדה שאינה יכולה פשיטא דמפסקת דכ"ע מודו בה, אבל אם נאמר דפרושי

¹ נראה מדברי רבינו שאין הלכה כסתם היינו באופן מוחלט, וממילא תהא הלכה כמאן דפליג אסתם. ואפי' במקום שהוא כדהכא, שבמחלוקת שהובאה אחר הסתם הובאה דעת יחיד, והסתם הוא בד"כ רבים. ובאמת רבינו התו"ט גופיה כך הבין בפשיטות שכתב כן במסכת נוזר פרק ו' משנה ט, ואח"כ העלה כצד חידוש שייתכן שאין הלכה כסתם היינו שהלכה כמאן דפליג אסתם, וז"ל שם: ואפשר דהא דאמרינן דאין הלכה כסתם כלומר שאין זה בכלל הלכה כסתם משנה. אבל לא לומר שהלכה כדעת החולק אלא הרי הסתם ודעת החולק הוא כשאר החולקים שלא הכריע בהם רבי במשנתו הלכה כמאן. ע"כ.

אח"כ ראיתי שגם הרמ"ז רמו לתירוץ רבינו בדבריו שכתב דהלכה כר"י "מדלא הזכיר התנא מחלוקת דר"י לעיל גבי שלולית".

קא מפרש דברי ת"ק ניחא?² ולפ"ז מה שהוצרך הכ"מ לתרץ על רמב"ם שפסק כר"י משום שהוא מפרש דד"ה היא, לא מפני התימה שתמה התי"ט על הר"ב שפסק כר"י וכמו שהבין התי"ט אלא משום דהכי דייקא מתני' ודו"ק.³

פרק ג

משנה א: תי"ט ד"ה מכל אחת ואחת. וגירסא נכונה היא וכו' שם הנפרד מלבן לשון זכר. ואני אומר אדרבה גירסא נכונה היא מכל אחת ואחת דכיון דתנן מלבנות לשון נקבה שם הנפרד הוא מלבנה לשון נקיבה ג"כ, ואילו תנן מלבני התבואה וכו' איהני בדבריו דשם נפרד מלבן, אמנם השתא דתנן מלבנות לא, ומן התימה על הרפר"ח דלא השיגו בזה ודו"ק.⁴

משנה ב: תי"ט ד"ה המנמר וכו' שמואל אמר וכו' על דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח ע"כ. וכתב הרפר"ח וקשה לי לשמואל למה נקט מתני' בג' מקומות וה"מ למתני סתם וקאי אקלח ע"כ. ונ"ל דלדעתיה דשמואל אי הוה תני סתם הו"א דקאי הודאתם דרבנן אדינא דמנמר דשבת וחרדל מודו ליה לר"ע ומטעם דשמואל שאין הראשון וכו', ולעולם בעינן שישה דהו"ל הנמור מפסיק, ולהכי תני בשתיים או בג' מקומות וכיון שאין דרכו לזרוע מהן שדה שלימה כ"א ערוגות א"כ מן הסתם הוא שאף אם יהיו שם קלחים שיתבשלו מהרה אינם נלקטים אלא עד שילקט כל הערוגה שאין דרך ללקט ג' וד' קלחין ואעפ"כ מודו רבנן שנותן פאה מכל אחד וטעמא כמ"ש שמואל שאין הראשון ממתין לאחרון וכיון שכן דינא דנותן פאה מכל אחד אף אם יתלקטו בבת אחת ודו"ק.

משנה ג: תי"ט ד"ה המחליק. פירוש הב' וכו' אינו עולה וכו'. ולכאורה בסיפא דמתני' גופה אינו עולה לפירושא קמא שפירש הר"ב⁵ אם לא שיאמר דמאן דמפרש פירושא קמא בסיפא אינו מפרש הכי אלא לשון ואנכי איש חלק שפירש הר"ב בפירושא קמא דרישא ודו"ק.⁶

שם והמחליק מאחת יד. כתב הר"ב כולו מעניין אחד. וכתב הרפר"ח ולא ידענא מאי קמ"ל דהא הויה מילתא דפשיטא ולפי' הרמב"ם ניחא. ונראה לי דהר"ש ה"ק שאם בשעה שהחליק לחים לשוק יחד יבשים לגורן הרי עשה שני מינים משדה זו א"כ

² עי' בהון עשיר שהביא רבותא בלשון אמה דנקט ר"י [ולא שלולית], שאפי' באמה שהקמה נכנסת בשני צדיה [דבר שאנינו בשלולית], ולפי"ז אפשר ליישב גם קושיית רבינו דהואיל ונקט אמה נקט רבותא דידה.

³ דברי התי"ט בנוזר הנו' בהערה לעיל, כתבם בדעת הכסף משנה, עי"ש, א"כ לפי"ז דעתו דסתם ואח"כ מחלוקת רק מבטל לכלל דהלכה כסתם משנה, והשתא שוב מתסברא טפי דהלכתא כרבים במקום יחיד שהם חכמים, ע"כ לכאוי' נראה שלא כדברי רבינו אלא שרבינו הכ"מ בא לתרץ דעת הרמב"ם שפסק כר"י.

⁴ ובאמת גירסת הר"ב אינה ידועה, שבמשניות דפו"ר שנדפס הרע"ב [ונציה שזן גרסו' במשנה אחד, ובר"ב כתוב אח' בקו על החי"ת [תוס' אנשי שם, ציין לדק"ס].

⁵ דהיינו שמחליק כל השדה למקום אחד, ולפירוש בתרא דהרמב"ם ניחא שפירש דמחלק את השדה אבל לוקטה בפ"א.

⁶ כן ה'ק' הרמ"ז, והוסיף "אם לא שנאמר דבתחילה תולש חלק אחד ומניח חלק אחד וכולו לענין אחד".

דינו הוא שנותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן דהו"ל כדין שני מיני חטים, אבל אם בשעה שהחליק לא יחד כו' מין אחד או כולו לשוק או כולו לגורן והשאר הניחו בסתם, א"כ הרי חל חובת פאה של הנלקט על המשווייר ואפ"י אם יניחו למין אחר הפך מה שלקט נותן מן המשווייר על כולו דכבר חל חובת פאת הנלקט, זהו מה ש"ל לדעת הר"ש בפי' דמתני' ודו"ק.⁷

משנה ה': תי"ט ד"ה בזמן שלא שייר וכו', לשון הר"ב וכו' פי' לפי' וכו'. ואני שמעתי ולא אבין דפי' דברי הר"ב פשוט הוא, דמדינא דמתני' דתנן המוכר קלחי אילן וכו' נותן פאה מכל אחד ולא מאחד על הכל שמעינן שזה המוכר לא מכר הכל אלא מקצת קלחים ולא מכרם לו מצורפים אלא אחד כאן ואחד כאן, דממילא שמעינן שבעל השדה שייר לעצמו, וז"ש⁸ הר"ב ולא מכר לו הקרקע שאם מכר לו היה הקרקע מצרפת אע"פ שהם מרוחקים זה מזה, אעג"ב דבמלבנות דלעיל אין הקרקע מצרפת שאני הכא דליכא הפסק אלא שהם מרוחקים⁹, וא"כ אתאן לדינא דר"י דמפרש אימתי בשלא שייר דהא ע"כ בשייר קמיירי, ודייקא נמי דקתני קלחי אילן בתוך שדהו דמשמע שלא מכר כל השדה, לכן פי' הר"ב דשייר דמתני' אינו כפשוטו אלא כלומר שלא התחיל וכו' ור"ל דחובת הפאה בתחלת קצירה תלה רחמנא דכתיב ובקוצרכם וכן נמי דחובת הפאה היה בשיירי השדה ולכן בא לחלק דלא חייבינן ללוקח אלא היכא דאתחיל איהו בקצירה דהשתא קרינן ביה ובקוצרכם וכיון שהתחיל הוא הוא שעשה השיירים ואמרי' חובת הקציר שקצר הוא בשיירים ששייר, אבל אם בעל השדה הוא שהתחיל בקצירה ואיהו הוא דעבד להו לשיירים שהפאה תלויה בהם הוא נותן פאה לכל אחד, ואחר שכתב פי' דמתניתין חזר לכתוב פסק הלכה, אבל מ"ש התי"ט שתיבת כלומר הוא פסק הלכה זה לא מדינא, שאין דרך הר"ב לכתוב¹⁰ ובפרט שאח"כ כתב פסק הלכה, ודו"ק.¹¹

משנה ח': תי"ט ד"ה רבי שמעון אומר. לשון הר"ב וכו' וא"כ וכו' וי"ל וכו'. ומה מאד נפלאתי שאדם גדול כהרב התי"ט ידבר כדברים האלה שדברי הר"ב פשוטים הם, שהרי כתב בדברי ר"ש בין אין לו נכסים בין יש לו ודקדק לכתוב הרבותא ביש לו, ומ"ש ומוקמינן וכו' חזר לפרש צד הראשון דלת"ק לא פלגינן דבורא ולר"ש פלגינן דבורא, והא גרמא להתי"ט דממה שסיים הר"ב ומוקמינן וכו' סבר איהו דבין בין שכתב הר"ב ל"ד אלא הרבותא בקמייתא, וליתא, ועכ"ז להו"ל לכתוב כי היכי דלא נימא דלא פליג ר"ש אלא באין לו אבל ביש לו אנה"ל דמדהא דכיון דכתב הר"ב בין בין א"כ אין כאן טעו[ת], סוף דבר דברי התי"ט שבכאן צריך נגר דלפרקינהו, וראיתי להרפ"ח שכבר השיגו בזה ודו"ק.

⁷ והרמ"ז תירץ ע"פ דבריו הנ"ל, דרבותא דאע"פ שלקטם בשני זמנים חייב בפאה אחת. ויל"ע בדבריו שהרי אלו דברי רבנן במשנה הקודמת.

⁸ אולי צריך לגרוס "ומה שאמר", כי אין זו ראייה לדברי רבינו, אלא ביאור דברי הר"ב לפמ"ש.

⁹ ואע"פ שיש הפסק בקרקע של אחר, לא חשיב.

¹⁰ צריך להוסיף "כן".

¹¹ גם בעץ חיים פירש דלדעת הר"ב לא שייר היינו לא קצר, וכולה מתני' בין שייר בין לא שייר איירה בשייר לעצמו ולא מכר הכל, ו"שייר" היינו אם קצר קודם מכירה מה ששייר לעצמו במכירה הוי שיוור, והוי פאה מאליה אפילו לא אמר. ועי' שם עוד מה שהאריך בזה.

הרה"ג רבי
רבי שלמה משה עמאר
שליט"א

הראשון לציון
ורבה הראשי של
ירושלים עיה"ק תובב"א

בעה"ת ש"ש, בחמישי בשבת שמונה ועשרים יום בכסלו "נר רביעי" התשע"ו.

הפרשת חלה במפעל גדול

[חלק ג]

**לידידי וחביבי איש חי ורב פעלים, פרוי קדש הלולים
הרב הגאון רבי יעקב רוחמקין שליט"א
עמוד הכשרות בעה"ק ירושלים ת"ו,
שלום שלום בכפלים, וברכות משמים, ורוב נחת מלא חפניים, וברכה וחיים,
יחולו לראשו לעד אמנו.**

מכתבו הבהיר מיום כ' כסלו התשע"ו, בא לידי שלשום. ושאלת חכם חצי תשובה. והיא נוגעת לכלל הציבור, כת"ר דן בענין הפרשת חלה, במקומות שיש בהם אנפים רבים והעבודה מתנהלת בזריזות ובמרוצה, ואין המשגיח יכול להיות בכל מקום ומקום בכל עת, האם יש אפשרות ללמד את העובד שאינו בן ברית, להפריש מכל עיסה חלק שיהיה חלה, כפי שילמדוהו, ויניחנו במקום מוסכם, וירשום במדוייק מאיזה עיסה הפריש כל פעם ופעם, באופן שתהיה ידיעה ברורה לדעת כל חלה לאיזה עיסה היא שייכת, (אפשר להוסיף שתעשה ביקורת פתע כפעם בפעם שיהיה מצב של מירתת ולא ישנה), וכשהמשגיח מגיע לאותו אגף, הוא יקבע ויקרא בשם על כל חתיכה שהיא תהיה חלה על העיסה שממנה לוקחה, והעיסות עודן עומדות באותו אולם, ואפילו שמעבדין אותן, מ"מ הוה ליה מוקף. וציין להרמב"ם ז"ל בהלכות ביכורים (פ"ו ה"ו, וצ"ל הלכה י'), וז"ל שם, נכרי שהפריש חלה אפילו בא"י אינה חלה וכו' ע"ש, וכן בפ"ד מהלכות תרומות ה"א וה"ב, שאפילו תרם אין תרומתו תרומה, והוא מהגמרא במנחות (ס"ז ע"א).

[המשך התשובה על הנ"ל מהגיליון קודם]

והנה יש מקום לומר דהואיל וכל מה שאמרו להפריש חלה מן המוקף הוא כדי להפריש כשיעור חכמים, (וכדברי הש"ך הנ"ל, דכיון ששיעורה מדרבנן, ואין מפרישים במדה אלא באומדן, בעינן שיהיה מן המוקף שיראה בעיניו ויוכל לאמוד יפה). וא"כ השתא הכא שקם דינא דאין מפרישין אלא כל שהוא, שוב אין צריכים שיהיה מן המוקף.

וצריכים לדון אם אכן חייבים להפריש חלה מכל עיסה, או שאפשר לקחת חלק מאחת העיסות, ולקובעו לחלה על כל העיסות שבאותו אולם, או באותו חדר, דאחר שבירר לנו

מרן החיד"א ע"ה דבזה"ז שאין לנו חלה טהורה, א"צ שיעור ודי בכל שהוא, ולא עוד אלא גם אם נחשוש לדעת מור"ם ז"ל שכתב להפריש כזית, מ"מ די כזית אחד של בצק שיהיה חלה על כל העיסות ואפילו יהיו מרובות מאוד. וכיון שהכל באותו חדר, זה מיקרי מוקף.

אלא כפי הידוע במאפיות עושים עיסות שונות מקמחים שונים, ואם כי רובם ככולם עשויים מקמח חיטים, מ"מ יש גם עיסות של שיפון, ושמעתי שיש גם מיעוט מכוסמת. והנה במשנה (חלה ריש פ"ד) תנן, בזמן שהן של אישה אחת מין במינו חיב, מין בשאינו מינו פטור. ובמשנה ב' שם תנן, איזהו מין במינו, חטים אינם מצטרפים אלא עם הכוסמין, והשעורים מצטרפים עם הכל חוץ מן החטים. והרמב"ם ז"ל (הל' ביכורים פ"ז ה"ג), כתב כיצד מצטרפות (שתי העיסות שאין באחת מהן שיעור חלה כמו שכתוב בהלכה א'), אם היו של אחד ממין אחד, עיסת החטים שנגעה בעיסת הכוסמין, מצטרפות, וכן עיסת שעורים שנגעה בעיסת הכוסמין, או שיבולת שועל או שיפון, וכן עיסת כוסמין ושל שיבולת שועל ושל שיפון שנגעה כל אחת משלשתן בחברתה, הרי אילו מצטרפות. עכ"ל.

וע"ש בסוף הלכה ד' שכתב: בד"א עיסה שנגעה בעיסה אחרת, אבל הכולל קמח מחמשת מיני דגן, ועשה מהן עיסה אחת, הרי חמשתן מצטרפות לשיעור חלה כמו שביארנו. עכ"ל. ונמצא דכוסמין מצטרפין עם חטים, אבל שיפון אינו מצטרף, וגם כוסמין בעינינו שנגעו זו בזו, או מצרפן בכלי אחד, ושל שיפון לא מצטרפת עם חטים. אבל שמעתי שכיום בכל הקמחים מערבים בהם קמח חטים, שהוא מצוי ביותר. ולכאורה בכה"ג הו"ו כולהו כחדא ומצטרפין. וצריכים לברר את זה טוב. וראיתי שגם בקמח סיפון וגם בקמח של כוסמת הרוב הוא מקמח חטים, לפי הרישום שעל השקיות, ואפילו הכי טוב ועדיף שבעיסות של השיפון או הכוסמין יפרישו חלה שלהם מתוכם, וממנו יהיו קרנותיו. אבל רוב העיסות שהן קמח חטים, נראה שיכול להפריש עליהם חלה אחת.

והנה בערב ש"ק משפטים, התחדש לי חידוש בהיותי בדרכים בנסיעה לשבת עם רבני ישראל, שזכרתי דברי הש"ך בהלכות תרומות (סימן שלא סכ"ה) הנ"ל, שכתב (בס"ק מ"ט) שהטעם שהצריכו להפריש תרומה, רק מן המוקף הוא, משום שאין צריכים שיעור מן התורה אלא מדרבנן, ושעל כן אין מפרישין אותה אלא באומד, דאם היה לה שיעור מן התורה, היו צריכים להפריש במדה ובמשקל, והואיל ומפרישין באומד, צריך להיות מן המוקף, כדי שיוכל לכיון לשיעור שנתנו חכמים, שאין יכולים לאמוד אלא מן המוקף יחד. עכ"ל.

וידוע שדין החלה כדין התרומה כמבואר להדיא בהלכות חלה (סימן שכ"ג בסופו) וז"ל מרן ז"ל שם בשו"ע, וכל שבתרומה לא יתרום ואם תרום אינה תרומה, כך בחלה. וכל שבתרומה לא יתרום מזה על זה, כך בחלה. וכל שאינו אוכל תרומה, אינו אוכל חלה. וכל האוכל תרומה, אוכל חלה. עכ"ל.

והנה לעיל הזכרתי מדברות קדשו דמרן החיד"א ע"ה בברכ"י ובשו"ב, שפסק בסכינא חריפא דבזה"ז שכולנו טמאים טומאת מת וכל החלות הולכות לשריפה, אין מפרישין מן החלה אלא כל שהוא, ולא מפרישין שיעור החלה שנתנו חכמים. והנה לפי מ"ש הש"ך דהטעם דבעינן מן המוקף הוא משום שמפרישין באומד וצריך להיות מוקף כדי שיאמוד יפה, א"כ השתא הכא שאין לוקחים אלא כל שהוא וא"צ שיעור כלל, א"כ אין אנו צריכים שיהיה מן המוקף.

והן עתה ראיתי שבאמת הדין אמת לפי דברי הש"ך, וכאשר דימיתי כן היא הבנת הגאון דגול מרבבה בדברי הש"ך, ושעל כן הקשה עליו, וז"ל: עיין במשנה למלך פ"ג הי"ז (מהל')

תרומות), ולדברי הש"ך קשה, כיון שבזה"ז אפילו לכתחילה שיעורה בכל שהוא כדלעיל סי"ט, א"כ למה אין תורמין אלא מן המוקף, עכ"ל.

ובאמת במשנה למלך שם ובהגהת הגאון מהר"י כולי ז"ל, הזכירו מחלוקת הראשונים ז"ל בזה. דהרמב"ם ז"ל שם כתב (פ"ג הי"ז) אין תורמין תרומה גדולה אלא מן המוקף, כיצד וכו', ואם הפריש שלא מן המוקף תרומתו תרומה, והוא שיהיה המפורש שמור וכו'.

והמל"מ שם, הביא מה שאמרו ביבמות (צ"ג) למען תלמד ליראה וגו', כל הימים, אלו שבתות וימים טובים, ובתוספות שם ד"ה אלא, כתבו בשם ר"ח שהפסוק בא להתיר שבת שלא מן המוקף, ורבנו לא הביא חילוק זה. וכתב לעיין ברש"י שם. עו"כ ודין זה דאין תורמין אלא מן המוקף, הוא מן התורה, רשב"א ח"א (סימן קכ"ז).

והרב המגיה מהר"י כולי ז"ל כתב, א"ה והכי מוכח ממתניתין ספ"ק דחלה, דאין נוטלין מטחור על הטמא. ופירש הרע"ב דהיינו משום גזירה שמא יתרום של מן המוקף. גם התוס' גיטין (ל' ע"ב) כתבו דתרומה גדולה מדאורייתא בעיא מוקף, ותרומת מעשר הצריכו רבנן מוקף משום אטו תרומה גדולה, ונראה מדבריהם שם, דרש"י ז"ל סובר דתרומה גדולה נמי לא בעינן מוקף אלא מדרבנן. ועיין בפ' בכל מערבין (ל"ב ע"ב), דרשב"ג סבר דניחא ליה לחבר דלעביד עם הארץ איסורא רבה ואיהו אפילו איסור קלילא לא לעביד. משמע שיש איסור תורה לתרום שלא מהמוקף. והיה נראה לומר דכל מידי דאינו חייב בתרומ' מ מהתורה אלא מדרבנן, לא בעי' מוקף, אך מצינו למימר דכעין דאורייתא תקון, והכי מוכח מהתוס' שם שהקשו מהמפקיד (ל"ח ע"א) דאיירי בפירות, משמע דפשיטא להו דבכל דבר בעינן מוקף, ואינהו ס"ל דלא חייב מהתורה אלא דגן תירוש ויצהר, וכמ"ש הרב לעיל פ"ג מהלכות אלו ה"א. ומזה שאלו בגמ' שם, וכי נחשדו חברים לתרום שלא מהמוקף, אין הוכחה דבכל דבר בעינן מוקף, מדלא מוקים לה בפירות, דזה אינו, דהברייתא קתני כור מעשר וכו', ולישנא דכור לא שייך אלא בחיטים. ומעירובין הנז' דאמר רבי ניחא ליה לחבר דלעביד איהו איסורא קלילא, ולא ליעביד ע"ה איסורא רבה, משמע דדין מוקף הוא מדרבנן, דבאיסורי תורה לא שייך למימר הכי, כדאמרין בעלמא (יבמות פ"ב ע"א, וק"ט ע"א), מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת דסו"ס עבר אמירא דרחמנא, עכ"ל.

והנה לענין תרומת מעשר נאמר להלן (פ"ג ה"כ) ברמב"ם וז"ל, תרומת מעשר מפרישין אותה שלא מן המוקף, שנאמר מכל מעשרותיכם תרימו תרומה, אפילו מעשר אחד במדינה זו, ומעשר אחר במדינה אחרת, מפריש תרומה אחת על הכל. ותלמידי חכמים אין תורמין אלא מן המוקף ואפילו תרומת מעשר. עכ"ל. וכתב הראב"ד ז"ל שם בהשגותיו, א"א לא כתב זה אלא מפני שהוקשה עליו מה שראה בגיטין (ל' ע"ב), על תרומת מעשר וכי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף, לפיכך כתב שהתלמידים אין תורמים אלא מן המוקף, ולפי דעתי לא היה קורא אותו חשד אם לא היה שם צד איסור, אבל אומר אני שהלוי אינו תרום אלא מן המוקף, ועליו נאמר והרמותם ממנו מן המחובר, והטעם שמא ישכח ויעשה את התרום תרומת מעשר על מקום אחר. אבל ישראל התרום תרומת מעשר תרום שלא מן המוקף שאין לחוש לכך, והטעם לתרומה גדולה שאינה ניטלת אלא מן המוקף, מפני שניטלת באומדן ולא יוכל לכוין בשיעור אלא מן המוקף, ועוד שמא ישכח. עכ"ל.

והמודקד בדברי הראב"ד ז"ל יראה דלא משיגי על הרמב"ם ז"ל אלא לענין תרומת מעשר, אבל בתרומה גדולה הוא לומד שגם להרמב"ם ז"ל א"צ מוקף אלא מדרבנן שמא לא יכוון השיעור באומדן, או שמא ישכח. ובאמת גם בלשון הרמב"ם ז"ל (בהלכה י"ז) משמע שמוקף

בתרומה גדולה, הוא מדרבנן, שכתב אין תורמין תרומה גדולה אלא מן המוקף, ולא הזכיר פסוק כלל.

וגם מהר"י קורקוס ז"ל ומרן ז"ל בכסף משנה, דנו בדברי הראב"ד (דמשיג על הרמב"ם ז"ל) רק לענין תרומת מעשר בלבד ע"ש.

ובסוף דברי מהר"י קורקוס ז"ל כתב: ומה שכתב הראב"ד בטעם תרומה גדולה שאינה ניטלת אלא מן המוקף, טעם נכון הוא ומתקבל הוא, ורש"י פ' כל הגט, ופ"ק דחולין נתן טעם אחר, דחיישינן שמא אין אותו שמפריש עליו בעין, (כלומר שאינו קיים), ואין טעם זה מספיק לחלק בין תרומה גדולה לתרומת מעשר, ועוד אפי' שתייהן לפניו ויודע שהם קיימים, יש אופנים שאין תורמין מזה על זה, וכו', לכך נראה שטעם הראב"ד הוא יותר נכון.

ובתוס' (פ' כל הגט) כתבו שטעם רש"י לא נראה וכו'. ואבאר דבריו, דכוונתו לתוס' גיטין ל' ע"ב, ד"ה לתרום, וז"ל פירש בקונטרס דשמא באותה שעה אינה בעין, וא"נ דתרומה גדולה מדאורייתא בעי מוקף, וא"כ אפילו שתייהן לפניו, ובתרומת מעשר נמי דלא בעינן מוקף אלא מדרבנן, נראה דהיינו משום גזירה אטו תרומה גדולה, ובעי מוקף אפילו שתייהן לפניו כמו בתרומה גדולה, וגבי חלה נמי תנן מוקף אפילו שתייהן לפניו. עכ"ל. וכתב מהר"ק ז"ל נראה שדעתם דכיון דמדאורייתא הוא א"צ לתת טעם בדבר, וגם רבנו לא חשש לתת טעם. עכ"ל.

ואע"ג דיש משמעות קצת שמפרש בדעת הרמב"ם דתרומה גדולה בעינן מוקף מן התורה, וכדעת התוספות, ממה שכתב בסוף דבריו וגם רבינו לא חשש לתת טעם. מ"מ נראה לעניות דעתי שעיקר כוונתו לדחות טעמו דרש"י, שכבר כתב עליו שאין טעם זה מספיק, ומוכיח שגם התוספות דחו את דבריו ז"ל והעיקר כהראב"ד ז"ל, ושהרמב"ם ז"ל אינו חולק על זה, וע"כ סתם דבריו שם כהראב"ד ז"ל, וכתב הטעם דכיון דמפרישים באומד ע"כ צריך להיות מן המוקף.

והלם ראיתי למרן הראש"ל גאון ישראל בחזון עובדיה (תרומות ומעשרות סוף עמוד קצ"ה באות ח) שהביא דברי התו"ס בגיטין (ל ע"ב) הנז', מה שכתבו על דברי רש"י ז"ל, ככל הנ"ל, וכתב שגם רש"י עצמו בסוטה (ל' סע"א), כתב דנפקא מקרא דכתיב והרמותם ממנו מן הסמוך לו, ומוקי לה בתרומה גדולה, אבל בתרומה מעשר לא בעינן מוקף מן התורה, ומראה הפנים בירושלמי (תרומה פ"ב ה"א) ד"ה תרומת מעשר, כתב שכן דעת הרמב"ם שבתרומה גדולה צריך מוקף מהתורה וכ"כ בתוספות הרא"ש גיטין (ל ע"ב), וכ"כ הרשב"א שם, ובתשובה ח"א (סימן קכ"ז). וביבמות (צ"ג ע"א) איתא רבי ינאי היה לו אריס שמביא לו פירות כל ערב שבת, פעם אחת איחר לבא, ור' ינאי לקח מפירות טבל שבביתו ותרם ועישר על מה שיביא לו. ואמר לו ר' חייא דשפיר עבד, דתניא למען תלמד ליראה את ה' א-ל-היך כל הימים, לרבות שבתות וימים טובים שיזוהר שלא יבטל עונג שבת בשביל תיקון הטבל. והתוספות (שם ע"ב ד"ה אלא) הקשו איך תרם שלא מן המוקף, כיון שמהתורה מותר לתרום בשבת. וז"ל דתרומה פירות דרבנן התירו שלא מן המוקף משום עונג שבת. ולפי מה דקי"ל שתרומות ומעשרות בזה"ז דרבנן, גם תירוש ויצהר יכול לתרום שלא מהמוקף למצות עונג שבת.

והרשב"א תירץ דלא קשה, שהתורה התירה לצורך עונג שבת דכתיב למען תלמד וגו', כל הימים. עו"כ דבכמה מקומות התירו חכמים לאו הבא מכלל עשה, לצורך מצוה כר' אליעזר ששחרר עבדו להשלים מנין. (ברכות מ"ז ע"ב).

עו"כ מרן זללה"ה בחזו"ע שם, שהרדב"ז (פ"ג ה"ב) כתב שדעת רבנו דפוסק דוהרמותם ממנו הוא אסמכתא בעלמא, ודין מוקף הוא דרבנן. שהרי אם תרם תרומה גדולה שלא מן המוקף תרומתו תרומה, וא"צ לחזור ולתרום. ע"כ. וכ"כ הרוקח (פ"ג הי"ז) שם, וגם מהר"י אלגאזי בארעא דרבנן (מע' א אות ז') כתב שמכאן מוכח שדין מוקף דרבנן להרמב"ם, דמדאוריתא אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד.

והזכיר שוב דעת מראה הפנים, שלדעת הרמב"ם הוא מן התורה, וכהרשב"א. וכתב שכן מוכח ממנה"י קורקוס (פ"ג ה"כ) [ולי צ"ע בדבריו דמהר"י קורקוס ז"ל, וכהנ"ל]. וכ"כ מטה אהרן (דף י"ט ע"ב) בדעת מהר"י קורקוס.

עו"כ דמה דמהני בדיעבד, י"ל כמו שכתב השיטה מקובצת (תמורה ה' סע"א) דרחמנא אמר ולא תשארו עליו חטא, דקאי על חלבו שאם אינו קדוש נשיאות חטא למה, וקאי גם על והרמותם ממנו, דהיינו מן המוקף, ואם שלא מן המוקף אינה תרומה למה יש בה נשיאות חטא דהאי קרא (ולא תשארו וגו'). קאי אתרווייהו דתרווייהו כתיבי בהאי קרא. וכתב מרן זללה"ה שגם הגאון בעל דברי אמת בקונטרס עשירי (דף צ"ט סוף ע"ד) כיון לזה, וגם עמודי אש כתב כן מדנפשיה, וכתב שבזה מיושב מה שהקשה כן בדרך המלך ע"ש.

עו"כ שגם בתשובת ר"ת בספר הישר (סימן ע"ו אות ה) כתב להדיא דמוקף הוי מדאוריתא, וכתב דבדיעבד הויא תרומה אפילו שתרם שלא מן המוקף.

והמבי"ט בקרית ספר (הל' תרומה פ"ג) כתב, דילפינן מדכתיב למען תלמד ליראה את ה' א-ל-היד כל הימים, ודרשו ביבמות (צ"ג ע"א) לאתויי שבתות וימים טובים, שעונג שבת ויו"ט דוחה דין מוקף. וכתב דש"מ שמוקף לא מעכב דאם היה מעכב לא הוה שרי רחמנא בשבת וי"ט. וע"ש עוד דמהר"י עיאש ז"ל בעפרא דארעא (מע' א' אות ע') כתב שלהרמב"ם הוא מדאוריתא.

ובמעדני ארץ (הל' תרומה פ"ג ה"כ דף ק"י ע"ב), כתב דמפשטות דברי הראב"ד משמע דר"ל שמוקף הוא דרבנן, וכל הדרשות אסמכתא בעלמא, ועיין מל"מ (פ"ג הי"ז) שהרב המגיה הוכיח שדין מוקף מדרבנן. [וכבר כתבתי כן לעיל בדברי הראב"ד וגם במל"מ]. שאמרו בעירובין (ל"ב עמוד ב) ניחא ליה לחבר לעבור איסורא קלילא וכו', משמע שזה דרבנן. דבדאוריתא לא שייך לומד איסורא קלילא, שאמרו ביבמות (ק"ט ע"א), מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת ע"ש. וכתב הרב דיש לדחות דמ"ש איסורא קלילא הוא בפירות שתרומתו דרבנן. וע"ש שהאריך אם הלכה כהא דאמרו מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת ע"ש.

והרמב"ן (גיטין ל"א ע"א) הקשה על רש"י דבספרי ילפינן מוקף מהפסוק, וי"ל דאסמכתא בעלמא הו, והוא מדרבנן אי נמי דבתרומה גדולה הוי דאורייתא.

ושוב הביא דברי הש"ך (סימן של"א ס"ק מ"ט) (שהזכרתי לעיל), שהטעם משום דמפרישין באומד, ואי אפשר לאמוד השיעור (דרבנן) אלא במוקף, והקשה על הש"ך שהעלים עינו מדברי התוספות ושאר הראשונים הנ"ל, והביא רק הטעם של הראב"ד ז"ל, ושכן העיר עליו הדגומ"ר (כהנ"ל), וכן תמה בספר מעדני ארץ שם.

עו"כ בחזו"ע שם (עמוד קצ"ח) ד"ה והנה מדברי התוס' (גיטין ל' ע"ב) שבתוספות מבואר שגם תרומת מעשר לא ניטלת אלא מן המוקף, גזרה אטו תרומה גדולה. וכ"כ הרשב"א בתשובה (סו"ס ר"ף) וכ"כ רבנו פרץ בתוספותיו (לביצה יג עמוד ב). ועיין הראב"ד (פ"ג ה"כ), וכן דעת הר"ש (ביכורים פ"ב מ"ה) בשם ר"ת. אבל הרמב"ם (פ"ג ה"כ) פסק דתרומת

מעשר מפרישים שלא מהמוקף, שנאמר מכל מעשרותיכם תרימו וגו', אפ"י מעשר אחד ביהודה ואחד בגליל, מפריש תרומת מעשר על הכל, ות"ח אין מפרישין אלא מן המוקף ואפילו תרומת מעשר.

והכי איתא בב"מ (מ"ט ע"א) ישראל שאמר לבן לוי, כור מעשר לך בידי, יכול בן לוי לעשותו תרומה על מקום אחר. משמע שמוותר לכתחילה להפריש תרומות ומעשרות שלא מהמוקף. וכ"כ הרמב"ן בחידושי (גיטין ל"א ע"א), דתרומת מעשר בין דאורייתא בין דרבנן ניטלת שלא מהמוקף, וכ"כ הריטב"א שם (ד"ה וכו'), וכ"כ בחידושי הר"ן וחידושי רבנו וידאל קרשקש שם, והמאירי (ב"מ ל"ח ע"א), ובירושלמי תרומות (פ"ב ה"א) ככל הנ"ל, ומרן זללה"ה בחזו"ע שם האריך עוד בזה.

עו"כ בחזו"ע שם (עמוד קצ"ט) ד"ה והנה מבואר בתוס' (יבמות צג:) שגם תרומת פירות דרבנן צריך לתרום מהמוקף, וכ"כ הרמב"ם (תרומה פ"ג הי"ט). אבל הגר"א בביאורו לתוספתא (סוף טבול יום) ד"ה ושאר כל הפירות, כתב פירוש, אפילו תרומה גדולה שלהם א"צ לתרום מן המוקף, שכיון שאין חייבים בתרומה אלא מדרבנן, א"צ להיות מהמוקף, דמדאורייתא אין חייבים בתרו"מ אלא דגן תירוש ויצהר. ע"ש.

והרב המגיה במל"מ (פ"ג הי"ז) כתב, והיה נראה שכל שאינו חייב בתרו"מ מהתורה, אלא מדרבנן א"צ מוקף, אלא די"ל דכעין דאורייתא תקון ע"ש. ומרן זללה"ה העיר מהגמ' (גיטין סה.) דלא אמרינן כעין דאורייתא תקון אלא ביש לו עיקר מה"ת. וכן הוכיח במישור הגר"י אלגאזי בארעא דרבנן (ס' תי"ד), וכן הוכיח בחדש לאברהם מה"ת (חיר"ד ס' פ'), וכ"כ בשו"ת עמודי אש (סימן ז' אות ז'), וכ"כ דברי אמת (קונט' ט' ס' ד'), וכ"כ הרב יד אהרן (ס' תפ"ו), אולם יש להעיר משו"ת כהונת עולם (ס' קע"ג), שהמל"מ אמר לו שע"פ הגמ' (פסחים קט"ז) שמצוה בזה"י דרבנן, מ"מ כעין דאורייתא תקון, וע"ש מ"ש על הא דגיטין הנ"ל. עו"כ שרבנו קרשקש (גיטין סה.) מסייעו, שכתב שמעשר בזה"י חשיב עיקרו מה"ת, ובספר יעיר אזן (מע' ד' אות ל"ד) ד"ה ואחזה, כתב כן בשם חידושי הריטב"א (גיטין סה.), וכן מפורש בחידושי הריטב"א (יבמות פב:). וכן מבואר במל"מ פ"ד מהלכות בכורות ד"ה ומלבד מה וכו', דתרומה בזה"י דרבנן, חשיבא עיקרה מה"ת. וע"ש שהאריך עוד בזה, והסיק ולענין הלכה נקטינן שגם פירות וירקות בעינין מוקף בתרומה גדולה. עכ"ד.

ובד"ה גדר מן המוקף כתב, שלפי רש"י כל שהתרומה בעין לפניו בסמוך למה שתורם, די בזה וא"צ שיגעו זב"ז, וכן פירש"י (בגיטין ל:): מוקף, סמוך. וכ"כ במשנה (ביצה ל"ב:) אין מקיפין שתי חביות, אין סומכין ומקרבין זו לזו, וכמו לתרום מן המוקף. ואולם בחולין (ז' ע"א) פירש"י מן המוקף, מן המחובר וסמוך לו. ובשיטה מקובצת מחק תיבת מחובר. ועכ"פ לאו דוקא הוא, וכ"כ ר"ח והרא"ש דא"צ נגיעה ביחד, אלא די שיהיו סמוכים זל"ז, וכ"כ הרשב"א, והובאו בב"י (סס"י שכ"ה), וכ"כ הרמב"ם (פ"ג הי"ח), וכ"כ הר"ש (פ"א מ"ט) ע"ש בחזו"ע. עו"כ אע"פ שבספר הישר בחלק השו"ת (ס' ע"ו אות ה') כתב דלא הוי מוקף אא"כ נוגעים זב"ז, מ"מ הלכה כרוב הפוסקים הנ"ל שא"צ נגיעה אלא די שיהיו סמוכים זל"ז, ובפרט בזה"י שחייב תרו"מ הוא דרבנן. עכד"ק. וכבר כתבתי לעיל מה שכתוב בשו"ע בהלכות תרומות שכל שהם בחדר אחד, אפילו שהן בשתי מגורות, או שתי חביות שאינן סתומות מעשר מאחת על כולן, דחשיב מוקף גם בכהאי גוונא.

ואבא לסכם ענין המוקף אם העיקר שהוא מדאורייתא, או שזאת אסמכתא בלבד. מכל האמור לעיל, המל"מ הזכיר דרשת, למען תלמד ליראה וגו' כל הימים אלו שבתות וי"ט,

וכתב שר"ח כתב שהפסוק בא להתיר שבת שלא מן המוקף, וכתב שהרמב"ם לא הזכיר חילוק זה, ומיד הזכיר שהרשב"א בתשו' כתב דדין מוקף בתרומה הוא מן התורה, ויש קצת משמעות שהרמב"ם ז"ל סובר שאינו מן התורה והפסוקים הם אסמכתא בעלמא, וע"כ לא חילק בין שבת לחול. וצ"ע.

והרב המגיה במל"מ, כתב שהתוס' בגיטין סוברים דמוקף בתרומה גדולה הוא מן התורה, (וכן משמע במשנה (ספ"ק דחלה), והתוס' כתבו דתרומת מעשר צריכה מוקף גזירה אטו תרומה גדולה, וגם מזה אפשר שכיוון לומר דהרמב"ם שכתב (פ"ג ה"כ) דתרומת מעשר אינה צריכה מוקף, ס"ל שתרומה גדולה אינה מן התורה, וע"כ לא גזרו בתרומה גדולה אטו תרומה גדולה. וצ"ע. וכתב שכן דעת רש"י שגם בתרומה גדולה דין מוקף דרבנן, ודן במ"ש ניחא ליה לחבר דרשב"ג אמר שלחבר לא ניחא אפילו לעשות איסור קל, כי הוא סובר שמוקף מן התורה, והוסיף דהיה אפ"ל דכל שחיוב תרומה מדרבנן לא צריך מוקף, אלא דאפ"ל כל דתקון כעין דאורייתא תקון, וכדמשמע בתוס' בגיטין הנז'. שגם מעשר פירות שהוא דרבנן בעינן מוקף, עוד הזכיר שבעירובין אמר רבי ניחא ליה לחבר לעשות איסור קל ולא יעבור ע"ה איסור חמור, ודקדק מזה דמוקף הוא דרבנן. ע"ש.

ונראה מהרב המגיה דנוטה לפרש בדעת הרמב"ם ז"ל שמוקף אינו מן התורה, וע"ש שכתב בהמשך שאפשר שכל הפסוקים הם רק אסמכתא בעלמא.

ולענין מעשה נוהגין להפריש חלה מן המוקף, כל שהיא עיסה שבדאי לא הפרישו ממנה חלה, וכל זמן שהעיסה או העיסות הן בחדר אחד, או תוך אולם אחד, מיקרי מן המוקף, ולפי מה שכתבתי לעיל גם מה שנכנס לתנור לאפיה, או לחדר ההתפחה שבתוך אולם זה, דינו כמו במגורה, ואעפ"י שהדלת שלהם נעולה אינו כלום, שאין זה נכנס שם כדי לאחסן אותם אלא להמשיך את העיבוד ומה שצריך להם, וחשיבי מוקפים, ומפרישים על כולם, ואפילו הן כמה עיסות מפריש מאחת על כולן, מיהו אם הם עשויים מקמחים שונים, יש להפריש מכל אחת ואחת, ובדיעבד שהפריש מאחת על כולן שפיר דמי, משום שכל סוגי הקמח מעורבים הם בקמח חטים, וחשיבי כולם מין אחד, וכמו שביארתי בפנים, ובזה שהגוי מפריש מכל עיסה חתיכה, עד כי יבא המשגיח ויקראיה בשם, ויאמר הרי זו חלה על עיסה זאת, וזאת חלה על העיסה ההיא, זה בודאי משובח ומהני לכתחילה.

זה הנראה לענ"ד וה' יאיר עינינו בתורתו, ויראנו בישועתו בב"א.

המצפה לישועת ה' ברחמים

שלמה משה עמאר

הראשון לציון

הרב הראשי לירושלים

אימתי הזמן שהעיסה מתחייבת בחלה

שנינו במשנה בחלה (ריש פ"ג), "אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחיטים ותטמטם בשעורים, גלגלה בחטים וטמטמה בשעורים האוכל ממנה חייב מיתה". וכ"פ הרמב"ם בהל' בכורים (פ"ח הלכה ד-ה), הטור והשו"ע (סי' שכז ס"ג). ומהו גלגול ומהו טמטום? כתב הערוך (ערך טס) שדרך החיטים ללוש ולגלגל יפה, אבל השעורים כשילוש אותם עיסתם מתפרדת, ואינו יכול לגלגלם יפה, על כן מטמטמם ביד ומניחם. וכ"כ הרשב"א (פסקי חלה פ"ד) והמאירי (פ"ב מ"ה). הנה אם כן לדבריהם, הגלגול הוא שלב מאוחר יותר מהטמטום. אולם מלשון הרמב"ם נראה להיפך, שכתב שם, "מאימתי תתחייב העיסה בחלה, משתתגלגל בחיטים ויתערב הקמח במים, או שתטמטם בשעורים ותעשה כולה גוף אחד". וביאר המהר"י קורקוס "ופירוש גלגול וטמטום מפורש בלשון רבינו. ונראה דלפי עעיסת החיטים נוחה להתקבץ לכך אמרו תתגלגל, כי מיד שתתגלגל נעשית גוף אחד, אבל עיסת שעורים יש טורח לקבץ אותה לכך אמרו בה טמטום ולא יספיק בגלגול". הרי שס"ל בדעת הרמב"ם שטמטום הוא שלב מאוחר מגלגול. אולם למעשה אין הכרח בזה, אלא הכוונה שאצל כולם עושה את אותה פעילות של גלגול, רק שאיננו מביא תוצאה עד שטמטום, ואז יש תוצאה של גוף אחד, שבחיטים די להגיע לתוצאה זו רק בגלגול. וראה עוד בט"ז סי' שכז (ס"ק ג).

ועל הזמן שקובע לתחילת החיוב, הנה לשון הרא"ש בפ"י המשנה בחלה (פ"ג מ"א) הוא שתיגמר לישתה, וכ"ה בשו"ע (סי' שכז ס"ג) והוסף, ותהיה כגוף אחד. וכן מבואר בדברי הראשונים שהובאו לעיל. אמנם ברש"י עמ"ס ב"מ (דף פט ע"א ד"ה הלש) כתב "שמשתנתן מים וגלגל נתחייב בחלה, ועדיין צריכה ללוש ולשוף ולבעוט הרבה", הרי שהגלגול הוא שלב מוקדם בלישה.

והנה רבינו הרמב"ם כתב כמה לשונות דנראה דסתרי אהדדי, וכבר ישבו על מדוכה זו רבותינו הראשונים ונושאי כלי הרמב"ם וכמובא להלן. הנה לשון הרמב"ם (שם בהל' ב): "אימתי מפרישין חלה כשיתן את המים ויתערב הקמח במים, מפריש החלה מתחלת דבר שנילוש שנאמר ראשית עריסותיכם, והוא שלא ישאר שם בעריבה קמח שלא נתערב במים שיעור עומר, ואם אמר ה"ז חלה על העיסה ועל השאור ועל הקמח שנשתייר ולכשתעשה כולה עיסה אחת תתקדש זו שבידו לשם חלה ה"ז מותר", עכ"ל. והראב"ד בהשגה שם כתב, א"א אין יפה לעשות כן אלא אם עשה כן הרי קיים ראשית עריסותיכם שהוא נחשבת עיסה, ואם חיוב הוא לעשות כן איך יאכל ממנה עראי עד שתגלגל והוא טבל ולשון הירושלמי הטעהו. עכ"ל.

והנה הגם שבפשטות נראה שאכן דעת הרמב"ם שחייב משעת נתינת המים, מכל מקום בהמשך (בהלכה ד) כותב הרמב"ם: "מאימתי תתחייב העיסה בחלה משתגלגל בחטים ויתערב הקמח במים, או שתטמטם בשעורים ותעשה כולה גוף אחד, ואוכלין עראי מן

העיסה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים והכוסמין כחטים ושבלת שועל והשיפון כשעורים", עכ"ל. הרי שכאן כתב הרמב"ם שמתחייב רק משעת הגלגול, רק שבחטים הערבוב הוא גלגול [כי דרכו להתערב יפה ונחשב כעיסה אחת וגוף אחד כבר בעירבוב של המים והקמח] ובשעורים זה הטמטום [שאין דרכו להתערבב יפה ורק לאחר הטמטום מתחברים חלקיה ומתאחדים לגוף אחד], ובכל אופן אלו שלבים לאחר נתינת המים, ואם כן איד יתיישבו דברי הרמב"ם מהלכה ב להלכה ד?

והנה רבינו המאירי עמ"ס קידושין (דף מו ע"ב) כתב בזה"ל: "חייב חלה היא בעיסת חטים משעת גלגול, ומכל מקום אם קדם והפריש משנתערב הקמח עם המים הרי זו חלה, שכל שנתערבו הקמח והמים עיסה היא. וגדולי המחברים כתבו ששיעור גלגול הוא עירוב הקמח עם המים, ואין הדברים נראים, שאם כן במה יאמרו שאוכלין ממנה עראי עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים? אלא שיעורה בחטים משנתגלגל ובשעורים משתטמטם העיסה, הפריש את חלתו קמח אינה חלה שהרי עריסותיכם אמר רחמנא, וכו', עכ"ד. כלומר רבינו המאירי ס"ל בדעת הרמב"ם שאכן זה הוא זמן החיוב נתינת המים, ובאמת שלא יתברר כיצד יבאר הלכה ד. ואין לומר שתיעשה גוף אחד הכוונה רק על שעורים, שאין זה כך שהרי הושוו החיטים לשעורים בתוצאה שזה גוף אחד, ורק הדרך שונה כאשר בחיטים די בקמח ומים ועירבוב, כדי שיהיו אחד, ואילו בשעורים צריך גם טמטום כדי שיעשה גוף אחד. וכמובא לעיל גם רבינו הראב"ד הבין ברמב"ם כך, ומחמת זה הקשה על דבריו, וכתב שרק בדיעבד אם עשה כך מהני דהוי ראשית עריסותיכם, וכו', וגם לדעתו יש לבאר דברי הרמב"ם בהל' ד.

ורבינו הרדב"ז על הרמב"ם כתב שדברי ההשגה לא נכתבו אלא כדי להשיג, כי יכול היה הראב"ד לבאר את דברי הרמב"ם וכפי שביאר את המשנה ואת הירושלמי, ועל דעת הרמב"ם כתב בזה"ל: "ולא עלה זה על דעת רבינו שהוא כתב בסמוך מאימתי תתחייב העיסה וכו' ותעשה גוף אחד וכו' והכא לא כתב אלא אימתי מפרישין כלומר אימתי יש להם רשות להפריש חלה ותקרא ראשית עריסותיכם כשיתן את המים וכו' ולא קודם לכן, והענין שאם הוא ירא שמא תטמא יש לו רשות להפריש כשיתן את המים אבל אם אינו חושש או שהיה עושה בטומאה מצותה משתעשה כולה גוף אחד". עכ"ד.

ורבינו המהר"י קורקוס כתב כמה אפשרויות וסיים שהראשון שכתב הוא זה שנראה לו, ובפירושו הראשון כתב: "ולי נראה שגם דעת רבינו כן הוא, ואימתי מפרישין שכתב, פי' אימתי ראוי להפרשה ויכול להפריש אם ירצה, דזמן עיקר חיובא כתבו רבינו בסמוך שכן כתב מאימתי תתחייב העיסה בחלה משתתגלגל בחטין וכו' ופי' שיתערב כל הקמח במים **עירוב יפה** וזהו שכתב ותעשה כולה גוש אחד, וממה שכתב מאימתי תתחייב משמע דעד השתא לאו בזמן חיובא מיירי, אלא בזמן שראוי להפריש ממנה חלה אם ירצה נמצא לפי זה דנתינת קמח במים דהיינו בתחלת עירוב העיסה הוי כמו עונת המעשרות דילפינן מקרא דמשהביאו שליש ראוי לתרום ולעשר, וגלגול דהיינו גמר עירוב העיסה הוי כמו מירוח שאז חל עליו החיוב ואינו יכול לאכול אפילו עראי עד שיעשר, עכ"ל.

ומרן בכסף משנה גם כתב לבאר את דעת רבינו הרמב"ם כהאי גוונא, וז"ל שם: "וי"ל שאין דעת רבינו כמו שחשב הראב"ד אלא אין כוונתו לומר שיהא זה עיקר המצוה שיותר טוב להמתין עד אחר גמר לישא ותיעשה הכל גוף אחד, אלא כוונתו לומר שאם רצה למהר להפריש חלתה בטהרה שמא תטמא העיסה מכיון שהיא נותנת המים רשאי להפריש, וזהו פירוש הירושלמי שאמרו כיון שהיא נותנת את המים זהו ראשית עריסותיכם, אבל עיקר

חיוב חלה משתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים וזהו מה שכתב בסמוך מאימתי תתחייב העיסה בחלה משתתגלגל בחטים וזהו ממש דעת הראב"ד וזהו דעת הרשב"א והרא"ש וכתבו דהכי איתא בהדיא בירושלמי פ"ק דביצה ובפרק אלו עוברין, וכו'. אמר רבי יוסי ברבי בון בדין היה בעיסה טהורה שלא יפריש חלתה אלא בסוף, תקנה תקנו בה שיפרישנה תחלה שלא תטמא העיסה. ואע"ג דגבי מאימתי תתחייב העיסה בחלה כתב רבינו משתתגלגל בחטים ויתערב הקמח במים כמו שכתב גבי אימתי מפרישין חלה ויתערב הקמח במים, צ"ל דלא דמי עירוב לעירוב דעירוב דרישא היינו מה שמעורב מעצמו ע"י נתינת המים בלבד ועירוב דסיפא היינו מה שמתערב הקמח עם המים ע"י שמגלגל ומערב בידיו הקמח עם המים. עכ"ד [וסוף דבריו נמצאים בלשון המהרי"ק שכתב "עירוב יפה", ודוק].

כללא דמילתא היוצא ממפרשי הרמב"ם שכולם כאחד ענו ואמרו, שלמעשה אפשר להפריש כבר משלב עריסותיכם, שזה עירובו הקמח עם המים, ואף טרם שהסתיימה הלישה, אלא שאז מותר לאכול עראי גם בלא הפרשה, אלא שלמעשה אם הפריש, מהני, ואדרבה בזמן שהיו מפרישים בטהרה, תיקנו להזדרז עם הפרשה קודם גם הלישה, כדי שלא תיטמא. אולם זמן החיוב בפועל שאסור לאכול אפילו עראי, הוא אכן רק בגמר הלישה לכשתיעשה עיסה אחת וגוף אחד, ובחטים הוא לאחר עירוב יפה שהוא הגלגול, אזי הוא כבר מוכן וחשיב לאחר מירוח וחייב, ובשעורים שטבעם שאינם מתגבשים כאחד רק לאחר שמתטממים את העיסה, אזי רק לאחר הטמטום חשיב מירוח וזה זמן החיוב. ולענ"ד כל הקורא היטב בלשון הרמב"ם מוצא דיוקים נפלאים לבאר את דבריו כדברי נושאי כליו שכולם התאחדו בביאור זה על הרמב"ם.

ומכאן תמהתי מה שראיתי שהביא בספר דרך אמונה על הרמב"ם (שם ס"ק י) שדעת רבנו דנתינת מים הוא הגלגול ומיד שיתן המים הוא תחלת הגלגול ואז ראוי להפריש חלה ואם רוצה להמתין עד סוף הלישה הרשות בידו כדבסמוך ה"ג עכ"ד, ובציון ההלכה (ציון יט) כתב שמקור הדברים הם מהמאירי בקדושין (הנ"ל) בדעת רבנו ותמה עליו המאירי שם, וכ"כ במרכה"מ ובמעשה רוקח ובגדולי הקדש סי' שכ"ז ס"ב, שזו דעת רבנו וכ"כ בהדיא בפיה"מ לרבנו וזה דלא ככ"מ ורדב"ז ור"י קורקוס. ואכן כ"כ בגידולי הקודש. ואני הקטן מאד השתדלתי למצוא **בהדיא** ברמב"ם בפיהמש"ל דלא כדעת כל הנו"כ, ולא מצאתי. ולענ"ד לשון הרמב"ם כאן כל כך ברור, שזה השלב שמתחייבים עד שיעשה גוף אחד, וכל החילוק בין שעורים לחטים זה מציאות אימתי נעשה גוף אחד, ושם בהלכה ד, הוא עיקר החיוב, וכאן בהלכה ב, כפי שביארו הנו"כ הוי הזמן הראשוני שאפשר להפריש, והדברים לענ"ד ברורים ופשוטים והעיקר כדברי הנו"כ וכנ"ל.

והנה מרן השולחן ערוך הלך בדיעה זו הלכה למעשה גם בשולחנו הטהור, כאשר בסעיף ב כתב בזה"ל: "אימתי מפרישין חלה, כשיתן המים ויערב הקמח במים". אלא שכל זה כאשר היה ענין של טומאה וטהרה, ורצו להזדרז, וכיון שמעיקר הדין אם הפריש מהני בשלב זה, אז יש להתיר לכתחילה היכא שיש ענין של טהרה, אולם בלא"ה, אין להתיר אלא לאחר שיעשה כולו כעיסה אחת, וכמבואר בדברי מרן השו"ע להלן (סעיף ג), שהאידינא טוב להמתין מלהפריש חלה עד אחר גמר לישה, שתיעשה כל העיסה גוף אחד, עכ"ד. וגם בסעי' ב' הנז' כאשר כתב להתיר גם אם נותר קמח, שיהיה אפשר להפריש מיד אם יעשה תנאי שיאמר: "ה"ז חלה על העיסה ועל השאור ועל הקמח שנשתייר, ולכשתעשה כולה עיסה אחת תתקדש זו שבידי לשם חלה", כלומר הוא קובע את זמן החלות עד לאחר שכל העיסה תיעשה אחת, ולא הסתפק שהכל יבוא במגע עם המים, למרות שאז כבר אין קמח, ודוק

[זה גם לשון הרמב"ם להלכה, ואפשר שאין מכך כל הוכחה, כי לאחר המים אין תוספת מים כדי לגבש את שאר הקמח, אלא לאחר ששם את המים הראשונים שעירבו עירוב ראשוני את הקמח, ממשיך האיש ומערב בידיו ובכך כל הקמח מתגבש, נמצא ששאר הקמח מתגבש על ידי האיש ולא על ידי המים, וממילא מה שהוכחנו איננה ראייה], וכן העיקר הלכה ולמעשה, גם לדעת רבינו הרמב"ם וגם לדעת השולחן ופרט בזה"ז.

ובהא דינא שיכול להפריש מזמן נתינת המים אע"ג שעדיין לא הגיע לכלל חיוב, לעיל הבאנו מלשונו של רבינו מהר"י קורקוס ששלב זה הוא כשלב בפירות שהגיעו לעונת המעשרות אך טרם נעשה מירוח ולכן מותרים באכילת עראי. ובאמת שכן מתבאר מדברי הרמב"ן עמ"ס קידושין (דף מו ע"ב), וכן ברשב"א ובריטב"א שם. וברשב"א בפסקי חלה (שע"ד פ"א) ובמאירי (חלה פ"ב מ"ה), וכן מבואר מדברי הראב"ד בהשגה הנז' לעיל, ועוד, וכבר הארכו בזה באבי עזרי (מהדו"ק הל' בכורים שם) ובזכרון שמואל (סי' טו). אולם בחידושי רבינו חיים הלוי (הל' בכורים פ"ח ה"ו) כתב בדעת הרמב"ם שנתנית מים אינה כדון הבאת שליש בתבואה בתרו"מ, ואינה בגדר עיסה כלל אז, ואין לה זיקת חלה, אלא שאעפ"כ מותר להפריש משום שהיא גזירת הכתוב מיוחדת שמועיל בה קריאת שם, [ובחי' הגרי"ז (סטענסיל עמ"ס מנחות סז ע"א) ובאבי עזרי וזכרון שמואל (שם) פירשו לפי"ז את דברי הרא"ש בפירושו למשנה בחלה (פ"ג מ"א). ובמקו"א ביארנו הטעמים שהתירו באכילת עראי ואסרו אכילת קבע, ודוק היטב לנידוד"ד]. אלא שמלשון הנו"כ על הרמב"ם מתבאר יותר כדברי המהרי"ק ברמב"ם ודוק היטב בדבריהם. וראה עוד מש"כ באבני נזר (יו"ד סי' תכד סק"ג) שבהפרשה ממה שעדיין אינו עיסה, צריך לקרוא שם בעוד ההפרשה מחוברת לשאר, ע"ש טעמו ונימוקו. [ואמנם יש להדגיש שכל מה דמהני שמתחבר הקמח עם המים, זה לאחר שמתקבץ כאחד אולם אם שפך עליו מים רבים, עד שהפך להיות נוזלי כעין מים עכורים עם קמח, כהאי גוונא לא עלה על דעת מאן דהו להחשיבו כתחילת גלגול, כיון שחסר בתנאי הבסיסי של "עריסותיכם", ולא חל עליו חיוב עדיין, – והקיבוץ כאחד שהוא הגלגול בעיסה דלילה זו, יתקיים רק בזמן שהוא נאפה, וכל זה ביארנו באר היטב בספר תבואת השדה הנד"מ בפרק חמישי בסעיף יד ובהערה שם, וכ"כ בספר דרך אמונה (כאן על הרמב"ם בפ"ח ס"ק כה) וז"ל שם: "והא דאפשר להפריש בנתינת מים הוא דוקא בבבילה עבה, אבל בבבילה רכה שנשפך כמים, א"א להפריש עד שתאפה ויקרמו פניה בתנור, דאז הוי לחם, שבבבילה רכה אי אפשר להפריש עד שתיאפה" עכ"ל. וראה מה שהארכנו בזה שם].

שלב הקובע בפרי לענין שביעית ומעשר, בתבואה, זיתים וענבים ושאר אילנות

[המשך מהגיליון הקודם]

יד. בענין ר"ה לאילנות

וזה לשון **החידושי הר"ן** (ר"ה דף יד.) ד"ה הואיל ויצאו רוב גשמי שנה, **פירש"י** ז"ל מפני שכבר עלה השרף באילנות. **ומשמע** דס"ל ז"ל דחנטה באילן כשליש בתבואה שכשם שהתבואה עיקר גדילתה כשהביאה שלישי כד פירות האילן עיקר גדילתן כשהן חונטין לפי שכל גדילת הפירות על ידי שרף שעלה באילן לפני חנטה, וכן כתב בההיא ברייתא דלעיל דתניא ר' יוסי הגלילי אומר באספך מגרנד ומיקבד וכו' שמשם סמכו חכמים לילך באילן אחר חנטה שהחנטה באילן כשליש בתבואה. **וקשיא לי** ולהוי נמי הכי אכתי אמאי ראש השנה שלו שבט דכי היכי דאזלינן בתבואה בתר שלישי ואפילו הכי אין ראש השנה שלה בזמן שהיא מביאה שלישי אלא ראש השנה שלה תשרי, אילן נמי ניזל בתר חנטה ולהוי ראש השנה שלו תשרי דנימא דאין תורמין ומעשרין מפירות שחנטו קודם תשרי לפירות שחנטו לאחר תשרי. **וכי תימא** היינו טעמא משום דגלי רחמנא דאילן ר"ה שלו שבט כדרשינן לעיל אמר קרא ובשנה הרביעית ובשנה החמישית הא כיצד פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה כו', וכיון שכן ע"כ אין תשרי ר"ה דאם איתא היכי משכחת לה דברביעית יהו אסורין משום ערלה, אלא ודאי אחר תשרי ר"ה שלו ולפיכך כיון שאחר תשרי הוא אמרו חכמים דודאי ר"ה שלו שבט הואיל ויצאו רוב גשמי שנה¹, **אכתי לא נהירא** דאי הכי תיקשי לך זתים אמאי לא אזלינן בהו בתר חנטה ונימא דר"ה שלהם שבט, ובודאי דליתא דכי אמר' דשבט ר"ה לאילן הני מיילי לאילן שמעשר שלו מדבריהם אבל זתים דמעשר דידהו מדאורייתא לאו בתר חנטה אזלינן בהו ור"ה שלהם תשרי, וכדאמר' לעיל אמר רבא אמור רבנן אילן בתר חנטה תבואה וזתים בתר שלישי.

ונ"ל דהיינו טעמא דמלתא דלא מצנין למגמר מדרשא דבשנה הרביעית דלהוי אחד בשבט ר"ה לאילן מדאורי' כי היכי דנימא דבזתים נמי ניזל בתר שבט וחנטה משום דגבי ערלה גופא אף על גב דגלי לן קרא שאיסור נטיעה נמשך עד ט"ו בשבט אפי' הכי לענין ר"ה לא אזיל בה בתר שבט אלא ר"ה שלה תשרי כדגמרינן לעיל, **ומיהו** בההוא איסורא דאסר פירות נטיעה זו עד ט"ו בשבט גלי לן שיש התחלה אחרת לצמיחת פירות האילן בר מתשרי ומסברא היינו שבט שהוא התחלת חנטת אילנות,

¹ וכן כתבו **התוס'** (דף יד.) ד"ה באחד בשבט מ"ט, דהא דלא אזיל באילנות בתר תשרי כמו בשליש בתבואה משום דדרשינן לעיל (דף י.) פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה, ע"ש. וכן הוא בתוס' הרא"ש.

ולפי שלענין ערלה שהי' אסור אינו בדין שתהא מקצת שנה של התחלת שנה זו אסורה ומקצתה מותרת אמרה תורה שיהא איסור' נמשך עד ט"ו בשבט, אבל למעשר כיון שאינו ענין של איסור אלא של חיוב לעשר פעם אחת בשנה אין לאיסור זה של שבט ענין בו אלא ר"ה של אילן מדאורייתא תשרי כערלה גופא שר"ה שלהן כן **ומשו"ה** זתים דמעשר דידהו דאורייתא הלכו בהם בתר שליש ור"ה שלה תשרי, אבל בפירות האילן שחובו מדבריהם לא הלכו חכמים אחר לקיטה לפי שקודם לקיטתן הן נגמרים שאף הם גדלין על רוב מים ולא הלכו בהן ג"כ אחר שליש שרוב האילנות אין פירות אחד מהן מביאין שליש כאחד ולפיכך הלכו להן אחר חנטה שהיא ידועה, ועוד דכיון דגלי לן קרא מדרשא דבשנה הרביעית ששבט התחלה לפירות האילן אף למעש' פירותיו שהיא מדבריהם קבעו לו אותה התחלה עצמה כנ"ל, ע"ש.

מבואר דעת החידושי הר"ן דר"ה לזיתים גם לענין מעשר תשרי. ונראה דה"ה לענבים דמעשר שלהם נמי דאורייתא ר"ה שלהם תשרי, ורק בשאר אילנות שאין המעשר שלהם אלא מדבריהם אמרו דר"ה שלהם ט"ו בשבט.

טו. ועי' **משנה ראשונה** שביעית (פ"ב מ"ז), עוד יש לי עיון בדברי רבינו (הרמב"ם) אלו לענין ר"ה לאילן דקי"ל שהוא ט"ו בשבט ותבואה וקטנית ר"ה שלהן תשרי, ושם בריש הל' מעשר שני כתב בין בתבואה ובין בפירות האילן אם הגיעו לעונת מעשרות קודם ר"ה סתם, והו"ל לכתוב גבי פירות אילן קודם ט"ו בשבט כמו שפירש אח"כ גבי חרובין וגבי אתרוג, וגם בפ"ד מהל' שמטה כתב ר"ה סתם בתבואה ובאילנות ובפ"ב מהל' ביכורים כ' ט"ו בשבט. ובסוכה (דף לט:): דאמר אתרוג נמי בת ששית הנכנסת לשביעית היא ומשני אתרוג בתר לקיטה אזלי' והרי נלקט בשביעית, אמאי מיקרי נלקט בשביעית הא קודם ט"ו בשבט נלקט למצות החג והוי נלקט בששית:

טז. וראיתי להעתיק כאן דברי **הבה"ל** הל' שביעית (פ"ד ה"ט) השייך לענינו וז"ל ד"ה והגיעו לעוה"מ קודם ר"ה כו', שרוב האחרונים הסכימו דדעת רבנו דבשביעית א' בתשרי ר"ה גם לאילן ולא ט"ו בשבט כמש"כ בדרך אמונה² (ס"ק סו), וכ"ד מרן החזו"א בסי' ז' סקי"ג וכ"ד רש"י כמו שהביא שם.

אמנם כ' שם שדעת הר"ש בפ"ב מ"ה דאזלי' בתר ט"ו בשבט שהביא שם התו"כ כיון שיצתה שביעית אף על פי שפירותיה שמיטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן אבל פירותיו אסורין עד ט"ו בשבט (והגר"א בתו"כ מוחק זה) **וכ"ד ר"ח** בר"ה (דף טו:), **ומצאתי עוד ראשונים דקימי בשיטה** זו והוא בערוך ערך בנות שוח שכ' ככל דברי ר"ח בר"ה ורבנו הלל והראב"ד והר"ש משנץ בתו"כ בהר"פ א' דגרסי ג"כ כג"ה הר"ש והסבירו זה ומוכח דס"ל דר"ה בשביעית הוא ט"ו בשבט.

הקשה מרן ממ"ש בסוכה (דף לט:): הלוקח לולב מחברו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה לפי שאינו רשאי ללוקחו בשביעית ומפרש בגמ' שם מ"ש לולב ומ"ש אתרוג וקאמר דלולב בר ששית הנכנס לשביעית (פירש"י דבט"ו יום שמר"ה עד החג לא גדל ובאילן אזלי' אחר חנטה והו"ל של ששית) אבל אתרוג אזלי' אחר לקיטה והו"ל של שביעית, **ואם נימא** דזמנה בט"ו בשבט א"כ בסוכות עדיין אין באתרוג קדו"ש, **ותי'**

² ועי' צה"ל (אות קט) שהביא מקורו מהרדב"ז ופה"ש וחזו"א סי' ז' סקי"ג ט"ז, וע"ש בסקט"ז שפסק כדעת רבנו וכן פסק בסי' כ"א סקט"ז וכ"ד רש"ס בדף ס"ט א', ודלא כשל"ה:

מרון דהר"ש מחלק בין אתרוג לשאר אילנות דאע"ג דלענין מעשר באתרוג ר"ה שלו ט"ו בשבט כמ"ש בר"ה ט"ו א' מ"מ לענין שביעית זמנו בא' בתשרי כיון דאזלי' בי' בתר לקיטה, ול"ד לשאר אילנות דאזלי' בהו בתר חנטה לכן זמנו ט"ו בשבט גם לענין שביעית. **וצ"ב** דהא לענין מעשרות זמנו ט"ו בשבט וא"כ מ"ש שביעית הא בשאר אילנות לא מחלקי' בזה.

ומצאתי בר"ש משנץ בתו"כ בהר פ"א שכ' אברייתא דפירותיה אסורין עד ט"ו בשבט, פי' שכל מה שחנט לאחר שנה שביעית עד ט"ו בשבט הכל הוא כדין פירות שביעית ונפיק לן בערלה ורבעי במס' ר"ה מדכתיב ובשנה הרביעית פעמים שפירות רביעית הן ערלה ומהדר על שלש שנים יהי' לכם ערלים לא יאכל והיינו שחנטו מתשרי של רביעית עד ט"ו בשבט וכן דריש שם ובשנה החמשית שפירותיה רבעי כשחנטו מתשרי עד ט"ו בשבט וה"ה נמי בשביעית, ומיהו מה שחנט בשביעית מתשרי עד ט"ו בשבט הרי ודאי בדין שביעית ולא בדין ששית דלא אמרי' לקולא אלא לחומרא, וטעמא דקים להו לחכמים בפירות שחונטים מתשרי עד ט"ו בשבט בידוע שהן חונטין משרף שבאילן שהי' בו מקודם תשרי, עכ"ל.

מבואר מדבריו דכל דין שנמשך עד ט"ו בשבט הוא רק לחומרא דהיינו בסוף שנת ערלה או רבעי נמשך עוד עד ט"ו בשבט וכן במעשרות נמשך שנת מע"ש או מ"ע עד ט"ו בשבט אבל לקולא דהיינו בתחלת שביעית שיהא נמשך שנת הששית עד ט"ו בשבט זה לא מצינו דבקרא לא מצינו רק לחומרא ולכן בתחלת שביעית מתחיל מר"ה.

ובזה מיושב קו' מרון מאתרוג דשם שהוא לקולא בודאי מתחיל מא' בתשרי ומ"ש דבלולב הוא בר ששית היינו משום דבלולב אזלי' בתר חנטה והחנטה הי' לפני ר"ה אבל אם החנטה הי' אחר ר"ה באמת הי' עליו דין שביעית אף קודם ט"ו בשבט דלקולא לא אמרו כן, ע"ש כל זה בבה"ל.

ביאורים והערות על סדר הרמב"ם הלכות שביעית

הלכות כא-כב: אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית כדרך שקוצצין בשאר השנים מפני שקציצתה עבודת אילן. שבקציצה זו תגדל ותוסיף. ואם צריך לעציה קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה כיצד קוצצה. מעם הארץ או למעלה מעשרה טפחים. אילן שנפסח קושרין אותו בשביעית לא שיעלה אלא שלא יוסיף.

א. פסק כרבי יהודה שצריך לשנות, ולא כת"ק שאין קוצצין כלל. ולגבי מזנב בגפנים, פסק לעיל ה"כ כרבי עקיבא שמזנב כדרכו כו', ושלא כרבי יהודה שמצריך שיקצוץ בשינוי, כמובא בירושלמי [ד, ה]. ויש הבדל גדול בין השינוי כאן לשינוי במזנב, שהשינוי שמצריך ר' יהודה במזנב, הוא שינוי בצורת המעשה בלבד, לקצוץ ביד ולא בסכין וכדו' [כמו שפי' הגר"א שם לשון יקוצ יתוק. וקרוב לזה בשאר מפרשים ע"ש], אבל השינוי האמור כאן בבתולת שקמה הוא שינוי מהותי, בתוצאה, כמבואר בגמ' בב"ב פ' ע"ב: אמר אביי שהקוצץ ג' טפחים מועיל לעץ, ומעל ג' לא מועיל ולא קשה, "וגבי שביעית עבדינן מידי דודאי קשה לה". ע"ש. הרי דלא סגי בשינוי בצורת המעשה, דאי לאו הכי הו"ל למימר שיקצוץ בכלי משונה, כהמזנב, אלא ודאי פשיטא ליה דלא הוי שינוי בכה"ג כיון דמעלי לה.

ואפשר שרבי יהודה מודה ששינוי בתוצאה יש בו די, ומזנב כיון שא"א לשנות בתוצאה, צריך לשנות בצורת המעשה, ורבי עקיבא ס"ל ששינוי אינו אלא בתוצאה.

ב. מבואר מלשון רבינו שמלאכה זו היתה רגילה בכל השנים להשבחת העץ, לכן צריך לעשותה בשינוי משאר השנים, אע"פ שצריך לעצים, הרי יכול ליטול עצים באופן שיקצוץ במקום שאינו משביח. וכהאי גונא מוכח לעיל בהלכה ו': אין מלמדין את הפרה לחרוש אלא בחולות כו', ובהלכה י"ט: המבקע בזית לא יחפהו בעפר אלא בקש. מפני שאפשר לעשותו בשינוי. ע"ש. ולעיל ה"ו אות ג' כתבתי עוד בס"ד.

ג. מ"ש רבינו שקציצתה עבודת האילן, נראה שאינו בלאו דלא תזמור, ולעיל ה"ב אות ג' כתבתי שנראה שהוא בעשה. ע"ש. ומ"ש בפיה"מ: "קוצצין את האילן בגובה ידוע ויהיה בזה תיקון האילן כמו הזמירה לכרם", נראה שכונתו שהוא תולדה דזומר. וכן אמר לי מורינו הגרש"מ"ע שליט"א, שלשון "כמו", אין פירושו שדינו שווה בכל, ושכ"ה בתשו' חוות יאיר.

ד. כתב במקדש דוד סי' נ"א: "אמרין במו"ק ד' ע"ב גבי אין עושין את האמה בשביעית, ר' זירא ור' אבא בר ממל חד אמר מפני שנראה כעודר וחד אמר מפני

שמכשיר אגפיה לזריעה, וכתבו התוס' דהוי כחרישה, ורבנן סברי כיון דמכל מקום שינוי עביד לאו מלאכה היא ומותר דלאו שמייה חרישה ע"ש, ונראה מזה דכל ע"י שינוי לא חשיב מלאכה, והרמב"ם ז"ל כתב גבי אין קוצצין בתולת שקמה ואם צריך לעצה קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה ע"ש, והנה לא כתב באופן שאינו מועיל לאילן כלל אלא שלא כדרך עבודתה, ונראה דכל ע"י שינוי שרי, ונראה דלמדו זה מקצירה דע"י שינוי מותר כדאמרינן (שביעית פ"ח מ"ו) תאנים של שביעית אין קוצצין אותן במוקצה אבל קוצץ אותם בחרבה, ואמרינן בת"כ ענבי נזיריך לא תבצור כו' לא תבצור כדרך הוצריו, מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצצין אותן במוקצה כו', ומזה למדו לכל עבודות בשביעית שאינו אסור רק כדרך עבודתן אבל ע"י שינוי מותר".

ודקדוקו מלשון רבינו שלא כתב באופן שאינו מועיל כו, י"ל הרי כתב שקוצץ מעם הארץ או למעלה מי', ובגמ' אמרי' שקציצה במקום זה קשה לה, ובשלמא אילו היה כותב רק קוצץ אותה שלא במקום עבודתה, היא אפ"ל שבכל שינוי סגי, אבל כיון שכתב כיצד כו', הרי מלמד שצריך שינוי שיהיה קשה לה דווקא. ומ"ש מהתוס' במו"ק שלחכמים עושין את האמה בשביעית בשינוי דוקא. כונתם שאינו חרישה מועילה בכה"ג, והוא שינוי בתוצאה. ומה שדקדק ממ"ש לא תבצור כדרך הוצריו כו', אמנם להדיא כתב רבינו במשנה שם שעושה בשינוי כו', אבל כתב שהטעם כדי שלא יתעסק בפירות שביעית כדרך שאר שנים, ובסהמ"צ מצוה רכ"ג הוסיף שעושה כן להראות שהפירות הפקר, א"כ אין ללמוד מזה להתיר מלאכה אסורה בשינוי, דהתם אינו אלא תקנת חכמים לקוץ בחרבה ולדרוך בעריבה וכו', להורות שאינו בעלים כו'.

ה. ונ"ל שדבר פשוט הוא ששינוי אינו נדרש במלאכה המותרת בשביעית לאוקומי אילנא, אלא בצריך לעצים כנדו"ד, שאין שום נזק לעץ אם לא יקצוץ אותו, ולכן לת"ק דמתני' אין קוצצין בתולת שקמה כלל, ולרבי יהודה כיון שצריך לעצים מותר לו לקצוץ, אלא שצריך לעשותו בשינוי באופן שיהא קשה לעץ במידת מה.

שו"ר שכ"כ להדיא הרא"ש ז"ל בתוספותיו במו"ק ג' ע"א וז"ל: "וחד סתומי פילי, והוי אוקומי אילני ושרי, והכי אמרינן בע"ז פ' ר' ישמעאל תרי זיהומי הוו חד אוקומי אילנא ושרי וחד אברויי אילנא ואסיר. וקשה דאמרינן בפ' המוכר את הספינה גבי קוצצין בתולת השקמה שלשה טפחים ודאי מעלי לה מעם הארץ ודאי קשה לה מכאן ואילך לא מעלי לה ולא קשה לה, בשביעית עבדינן מידי דודאי קשה לה הילכך גוממו עם הארץ, אלמא מידי דלא מעלי ולא קשה דהיינו אוקומי אילנא אסור בשביעית. וי"ל דה"פ לא ודאי מעלי לה ולא ודאי קשה לה הילכך אסיר, דדילמא מעלי לה והוה אברויי אילנא". הרי להדיא שאולוי החשש שבקציצה זו יהא אברויי אילנא אי"צ שינוי כלל, אפ"ל הקוצץ לעצים, כל שכן לאוקומי אילנא, שהוא בגדר הותרה, כמ"ש לעיל ריש הלכה י'.

שורש מצות הביכורים - עבודת מקדש או ממתנות כהונה, והנפק"מ

[המשך מהגיליון הקודם]

ביאור המחלוקת אם ביכורים הם קדשי מקדש או קדשי גבול

בגיליון הקודם הארכנו לבאר שבפרטים רבים שווה מצות ביכורים לדיני קדשי המקדש, כקרבנות, ובפרטים רבים שווה לקדשי גבול, וכתרומה, ובפרטים מסוימים נחלקו תנאים אם דינם כקדשי מקדש או כקדשי גבול. ויש להבין במה נחלקו.

במשנה בביכורים (פ"א מ"ב) מבואר שגזלן אינו מביא ביכורים, שאינו יכול לומר "האדמה אשר נתת לי ה'", ודנה הגמ' בגזל זמורה ונטעה ויצאו פירות, שמדיני גזילה הפירות שלו ואינם כגזל, מאחר שקנה ביאוש ושינוי השם או שינוי מעשה, האם מ"מ אין להביא מהן ביכורים מאחר שמקורם בעבירה. ואם ביכורים אינם אלא מצוה, אפשר להביא מהם, מאחר שלמסקנת הגמ' שם [כפי שביאר בפ"א הגר"א ומפרשים נוספים] מצוות לאו כגבוה, כלומר שאין דין מצוה כדין קדשים שא"א להביא כה"ג משום שמאוס, אלא כיון שהפירות שלו לכל דבריהם ולא גזולים, אפשר לקיים מצוות בהם. אלא שספק הגמ' אם ביכורים דינם כמצוה או שדינם כקדשים שבהם א"א להביא קרבן ככה"ג משום שכלפי קרבן הוא מאוס. וכמו כן הסתפקה הגמ' באילן אשירה שביטלה, שדינה שאין מביאים מעציה גזירין למערכה, שהרי נעבד פסול להקרבה, ואעפ"כ אפשר לקיים בהן מצוות, כגון ליטול לולב. והספק הוא אם אפשר להביא ביכורים מאשירה זו. ותולה הגמ' דינים אלו במחלוקת האם ביכורים כקדשי מזבח או כקדשי גבול, והיא מחלוקת רבנן ור' יהודה שנחלקו בסוף מסכת ביכורים (פ"ג מ"א), שר' יהודה אומר אין נותנים את הביכורים אלא לחבר בטובה, וחכמים אומרים נותנים אותם לאנשי משמר, והם מחלקים ביניהם כקדשי מקדש. והיינו שפשיטא לירושלמי שלר"י שסובר שיש לבעלים זכות נתינה לכהן [ומשום כך עליו לתת רק לחבר כתרומה], הוא משום שהווי כקדשי גבול, ולרבנן שניתנים לאנשי משמר ע"כ שסוברים שהם כקדשי מקדש.

והנה לדעת כולם דין הביכורים הוא לקיים בהם מצוות כקדשים, שמביא אותם לבית ה', ומתוודה עליהם, מניח אותם לפני המזבח, וי"א שטעוניהם תנופה. ואכן לדעת חכמים עיקר מצות הביכורים הוא להביאם למקדש כדין קדשים, וכשמסיים את מצוותו מניח את הפירות, והפירות מתחלקים לאנשי המשמר שמצוותם לאכול את הקדשים בקדושת ירושלים ובטהרת הגוף והפירות, כעין קדשים, ובכך מתקיים דין הביכורים. ולפי זה אין לבעלים זכות וטובת הנאה בנתינת הפירות לכהן, שהרי אין עיקר מצוותם הנתינה לכהן, אלא כהקרבה, וכהנים זוכים ממילא. אולם דעת ר' יהודה שעיקר

הביכורים הוא הנתינה לכהן כמתנה, כשם שנותנים תרומה לכהן, אלא שבביכורים אמרה תורה שיש לקיים בפירות מצוות נוספות, כדי שיודה וישבח לקב"ה על כל הטוב, וע"כ מצווה הבעלים להביאם לבית ה', להתוודות עליהם, ולהניפם ולהניחם שם, אך כל אלו הם מצוות נוספות, אך עיקר מטרת המצוה וקיומה הוא בנתינה לכהן כמתנה, וע"כ טובת הנאה שלו כתרומה, וזכותו ליתנם לכל כהן שירצה גם לאחר שהביאם למקדש. ועל כן אמר ר' יהודה שזכותו בנתינת הפירות מחייבת אותו שאין יכול לתת אותם אלא לכהן חבר, ואין ליתנו לע"ה שמא לא ינהג בהם בטהרה כדינו [משא"כ לחכמים שסוברים שניתן לאנשי משמר, מתחלקים הפירות לכל אנשי משמר בשוה כשאר קדשים, שהרי לשיטתם אין כאן מי שנותן]. ועל פי זה העלה הירושלמי שלשיטתו, אם ביכורים אינם אלא כתרומה אלא שיש בהם קיום מצוות נוספות, הרי שאין דינם כקדשים שנאמר בהם מאיסות בדבר שמקורו בגזל או מאשירה שביטלה, אולם לפי חכמים מוכיח הירושלמי שעיקר מהותם הוא קדשים, א"כ שייך בהם פסול של מאיסות לגבוה.

גם במה שתלה הירושלמי בתרומות פ"א ה"א במחלוקת זו שבין חכמים לר' יהודה את השאלה האם קטן מפריש ביכורים [לדעת הסוברים שקטן יכול להקדיש אבל לא להפריש תרומה], שלחכמים יוכל לקרוא שם ביכורים דדינו כקדשים, ולר' יהודה אינו יכול, כתרומה, גם זה מוכיח שלחכמים ביכורים מהותם קדשים אע"פ שכתוב בפסוק גם לשון תרומה.

ואכן, באור שמח (בכורים פ"ג ה"א) ביאר שר' יהודה כשיטתו במכות יח: שלומד מ"והנחתו" – תנופה, וממילא הנחה לא מעכבת [דלא שנה הכתוב לעכב, ע"ש], והקריאה היא המעכבת, ואין זה כקדשי מקדש אלא כקדשי גבול. אבל לחכמים הנחה מעכבת, והוי כקדשי מקדש שעבודת הקרבן היא המתירה לכהנים, והם זוכים ומקבלים לאחר מכן, וכן כאן ההנחה מותרת לכהנים וזכו בה מהמזבח, ולכן ניתן לאנשי משמר.

וע"כ היה נראה מכל הנזכר שאף שברוב פרטי מצות הביכורים אין מחלוקת, ולדעת כולם צורת מצותם שווה בהבאה למקדש ובפרטי הנהגתם, מ"מ במהות המצוה ובחלות הקדושה שעל הפירות נחלקו מקצה לקצה, האם הפירות מוגדרים כקדשים, וקיום מצות הביכורים הוא בעבודת הקדשים, דהיינו בהבאה ובהנחה לפני ה' ובאכילת הכהנים, או דינם כתרומה שמצוותה נתינה לכהן, אלא שלפני הנתינה יש חיוב לקיים במקדש מצוות [שהם כעין עבודת מקדש] משום מצות ההודאה. ואף שיש בהם מצוות המעכבות בביכורים, כגון ההבאה לבית ה' והקריאה, אעפ"כ אין זו עבודת מקדש.

אכן, להלן יובאו בעז"ה דברי הגר"ח סולוביצ'יק והחזו"א שלדבריהם אף שהבכורים הם קדשי מקדש אעפ"כ הם ממון השבט, ולדבריהם אפשר שעיקר הביכורים משולב מעבודת מקדש ומתנות כהונה. ע"ש.

מו"מ בשיטת ר' שמעון, והנפ"מ

א. במשנה בביכורים פ"ב מ"א בהבדלים שבין ביכורים לתרומה נאמר: "ואסורים לאונן, ור' שמעון מתיר". ובגמ' ביבמות עג: מתבאר שרלבנן הוקשו ביכורים למעשר שני שאסורים לאונן, וטעמיה דר"ש שא"צ ביעור דתרומה קרינהו רחמנא. ובתוס' (שם ד"ה ומר) מבאר שסובר ר"ש שמאחר שנקראת תרומה למדים מכך שאין להקיש למעשר. לכאורה מוכח שר"ש שעיקר קיום דינם ומצוותם של הביכורים הוא כתרומה, ודינם כקדשי גבול, ואע"פ שמביאים אותם למקדש מ"מ מותר לאונן [ואמנם לרבנן אין ראייה

מאילו שדינם כקדשי מקדש, אלא שלדיני האכילה בירושלים והאיסור לאונן נלמד ממעשר שני שיש חיוב שייאכל בירושלים ולא באנינות].

ב. עוד נראה להביא שלר"ש דינם כקדשי הגבול, שבמשנה שם מוסיפה – וחייבים בביעור [ביעור מעשרות בפסח שבשנה הרביעית והשביעית משנות המעשר], ור"ש פוטר. וכן הוא במעשר שני פ"ה מ"ו, ושם לשון המשנה מבואר יותר: "המעשר שני והביכורים מתבערים בכל מקום, ר"ש אומר הביכורים ניתנים לכהן כתרומה". ומשמע שמדובר במי שלא הביא את ביכוריו, והגיע זמן הביעור, שלחכמים אינו יכול לתת לכהן מאחר שגם ביכורים שנמצאים אצל הכהן בזמן הביעור ולא נתקיימה מצוותם חייבים בביעור, שמאחר שמצוותם להיאכל בירושלים, וכמעשר שני, זהו קיום דינם, וזמן מצוותם הוא רק עד הביעור. ור"ש חולק וסובר שאין מצווה הכהן לאכלם, ודינו כתרומה, וע"כ אין חיוב ביעור במה שביד כהן, וקיום מצוותם הוא רק בנתינה לכהן, ואפילו חוץ לירושלים, ויכול לקיים זאת בזמן הביעור. ואף שישנם מצוות נוספות לבכורים, כגון ההבאה, הקריאה וההנחה, ומשום מצוות אלו עיקר ההבאה מוטלת על הישראל, מ"מ מאחר שעיקר המצווה היא הנתינה לכהן, והגיע זמן הביעור ולא יוכל בזמן זה להעלות ולקיים מצוותו, לפיכך יתן לכהן ויקיים בכך את חיוב הביעור [ושאר המצוות יקיים הכהן אח"כ, ומביא ואינו קורא. ובאחרונים נאמרו עוד ביישוב השאלה מה עם מצות ההבאה]. ואף שמצוות אלו לא התקיימו, אין חיוב ביעור, משום שתכלית המצווה, שייגע ליד כהן, התקיימה. ואף שבדאי שהיה הבעלים צריך לקיים את המצווה כתיקנה, אולם כאן שהגיעה שעת הביעור, ואילולי שיתן לכהן חייב לבער, תתקיים מצוותו כך בדיעבד. ולכאורה נראה שרבנן ור"ש נחלקו מהי מצות הביכורים, שרבנן מצותם היא קיום דינם במקדש, ואכילת הכהנים כקדשים, ולכן לא תועיל נתינה לכהן לפני כן, ואילו לר"ש אף אם לא קיים עדיין את מצוות המקדש, מ"מ דין הביכורים כתרומה שעיקר מצותה אינו אלא נתינה לכהן, ובנתינתה מקיים ביעור. ובפרט יש להוכיח דהא מנליה לר"ש שבביכורים אין מצות אכילה לכהנים, ולא מצינו כן בכל קדשים. וע"כ הוא משום ש"ל שלתרומה הוקש, ואין דינו אלא כקדשי גבול [ואפשר לדחוק שלאחר ההנחה וקיום מצוותו הופך לקדשי גבול, אולם מדברי הרמב"ם שהובאו לעיל שבנטמאו אסורה ההנאה משריפתם מפני שהם קדשי מקדש, מוכח שדין קמ"ק גם אחר ההנחה].

יתירה מכך, מאחר שביכורים כקדשי מקדש לחכמים, א"כ במה שיתן לכהן לא עשה כלום, דאין זכיה לכהן כלל בביכורים כל זמן שלא נתקיימה מצותם, ואף אם יתן לכהן בתורת שליח להעלות את הביכורים ולקיים דינם, עדיין אין לכהן כלום בזה, אלא שכשתיעשה מצוותם אפשר שהוא יזכה כדין מביא הקרבן, אך לפני כן אינו שלו. ולשיטתם ישנם שני שלבים בביעור הביכורים, כל זמן שהביכורים ביד ישראל לפני קיום מצוותו חייבים בביעור להעלותם לירושלים לקיים דינם, ולא מועיל נתינה לכהן וכדלעיל, וגם כשהגיעו ליד כהן לאחר גמר קיום מצוותם, מ"מ מצווה לאוכלם כמע"ש, וע"כ גם לכהן חיוב ביעור. ולפי זה מוכח שר"ש שסובר שגם לפני קיום מצותם הם ניתנים לכהן כתרומה, ע"כ שהם קדשי גבול, שאם הם קדשי מקדש פשיטא שלא מקיים כלום במה שנתן לכהן, כדלעיל. ועוד נאמר אליבא דר"ש שמאחר שילפינו מתרומה ולא ממע"ש, א"כ גם במה שביד כהן אין חיוב ביעור. נמצא לדברינו שבדברי ר"ש נאמרו שני חידושים: א. שביכורים משהגיעו ליד כהן [אפילו אחרי קיום מצוותם] הגיעו לתכליתם, ואינם כמע"ש שיש מצווה באכילתם. ב. גם לפני שנעשתה מצוותם עיקר דינם שייגיעו ליד

כהן, ומתקיים דינם שהם כקדשי גבול, וע"כ אין צריך ביעור משהגיע ליד כהן [אבל אם הביכורים היו קדשי מקדש, אין בנתינה לכהן ולא כלום קודם שנעשה מצוותם, ואפילו ר"ש היה מודה שטעון ביעור]. לאור האמור נראה שלשון המשנה במע"ש מבוארת יותר, שלחכמים הביכורים מתבערים בכל מקום, היינו לא רק כשהם ביד הישראל וחוף לירושלים שבזה פשיטא שלא תעזור נתינה לכהן כלל, אלא אף כשנמצאים ביד כהן בירושלים עדיין חייב בביעור אם לא נאכל. ור"ש אומר הביכורים ניתנים לכהן כתרומה, היינו שלא מיבעיא כשהם ביד כהן וממונו אחרי שנתקיים דין הביכורים שאין צריך לבער, אלא אף מה שביד הישראל יכול לתת לכהן, ומהני נתינתו אף קודם שקיים מצוותו [והמשנה בביכורים קיצרה בלשונה וכתבה רק את עיקר דין הביכורים שיש בהם ביעור לרבנן ולא לר"ש, משום שהנידון הוא בהשוואה בין ביכורים למעשר וההבדל מתרומה, ולזה מספיק מה שהביכורים כשהם ביד כהן צריכים ביעור].

אלא שעפ"י דברי החזו"א בביאור דין זה יש לדון אם יש ראייה להנ"ל, שהחזו"א (ליקוטים שבסוף זרעים סי' ח סק"ד) תמה באיזה ביכורים אמר ר"ש שניתנים לכהן כתרומה: "אי כבר הביאם לירושלים וקיים בהם מצות הנחה, הלא כבר זכו בהם כהני משמר כדתנן פ"ג מי"ב, ואם הם תחת ידו בפקדון או בגזילה, אינו ענין לביעור. ואם עדיין לא הביאם, הלא א"א להביא ביכורים בערב פסח קודם עצרת... ובלא הבאה לא שייך בהו נתינה לכהן, דאי כהני משמר זוכין בהם לעולם, א"כ אין בהו טוה"נ לבעלים כלל. ונראה דודאי בכורים כתרומה, וטוה"נ לבעלים, ונותנה לכל כהן שירצה, והא דתנן נותנן למשמר אינו אלא עצה טובה... ואפשר שנותנו לכהן קודם הבאה ג"כ, והכהן יהיה שלוחו להבאה, דהא יכול לשלוח ע"י שליח". והיינו שמתרץ בתחילה שמייירי שכבר העלה לירושלים וקיים את כל מצוות הביכורים כדין ובזמן, אלא שלא נתן לכהן, אלא החזיר לחוף לירושלים [כפי שמדויק במש"א חכמים שמתבערים בכל מקום], ובזמן הביעור סגי לר"ש בנתינה לכהן ולחכמים טעון ביעור. ואמנם תירוצו זה נראה דחוק קצת. ובהמשך כ' החזו"א דברים שניתן היה לפרשם כתירוצו נוסף, במש"כ בסו"ד "ואפשר", ע"ש. ואם זה תירוצו נוסף כוונתו לכאורה שאפשר שמייירי קודם הבאה, והכהן יהיה שליחו להבאה, וזה לפי מה שחידש בתי' שעיקר הדין גם לחכמים ליתנו לכהן בטוה"נ, ולכן שייכת נתינה לכהן [לא כפי שהבין בשאלתו]. ומה שהקשה החזו"א כיצד יכול להביא קודם הפסח, לפי תי' זה מייירי שעשה את הכהן שליח שיביאם בזמן, ולר"ש בהכי נתקיימה מצוותו, ולחכמים גם הכהן חייב לבערו [אלא שתירוצו זה צ"ע, שהרי אם לא הגיע זמן הבאת הביכורים כפי שהקשה החזו"א, כיצד יתכן שיש חיוב ביעור לפני שהגיע זמן המצוה. ואם מדובר בפירות שנה שעברה שלא הובאו עד חנוכה, הרי נדחו. ויל"ע בזה]. אמנם אליבא דאמת נראה שכ' רק תירוצו אחד, לפי מה שנראה בהמשך דבריו, ע"ש.

והנה חידש החזו"א שגם למי שסובר שמתחלקים הביכורים לאנשי משמר אינו אלא עצה טובה, ומעיקר הדין ניתן לכהנים, ויש לו טוה"נ בהם. וזה מחודש מאד, ובפרט שבירוש' מוכח להדיא שמ"ד שניתן לאנשי משמר הוא שסובר קדשי מקדש, ומי שסובר שלכהנים סובר שהם קדשי גבול, ואין זה דין דרבנן ועצה טובה. ובפשטות היה אפשר לתרץ כדבריו אך לא בדעת חכמים אלא רק בדעת ר' שמעון שהוא סובר שהם כתרומה, והם כקדשי גבול, ולכן יש לו טוה"נ, אבל לחכמים הם קדשי מקדש וניתנים למשמר, וא"כ מייירי במתני' כשהעלה לירוש', ולפי חכמים הניחם לאנשי משמר, וע"כ שמתבערים בכל מקום היינו כשהם ביד הכהן, ואילו לרבי שמעון ניתנים לכהן היינו שאפילו אם לא קיים את הנתינה והם בידו, מ"מ סגי במה שיתן לכהן. אלא שהחזו"א לא תירץ כן מפני שדבריו

אלו הם המשך וכהערה על דברי הגר"ח סולוביצ'יק בהל' ערכין [ראה בגליוני החזו"א על ח' הגר"ח שם], וכפי שיתבאר בעז"ה להלן.

ומ"מ דברי החזו"א מחודשים מאד, וגם יש להקשות עליו, שהרי בתרומות פ"א ה"א תלתה הגמ' את הדין אם קטן יכול לקרוא בכורים בשאלה אי הוי כקדשי מקדש ויכול להקדש, או כקדשי גבול ואינו יכול למ"ד שתרומה אינו יכול להפריש. הרי שגם לקולא אמרו שדינו כקדשי מקדש. ועוד ראיות הביא בדרך אמונה בבביהה"ל בבכורים פ"ג ה"א. וכן קשה מדברי הרמב"ן עה"ת (במדבר ה ט) עה"פ "וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל...", כתב בסו"ד: "ולמדנו עוד מכאן שיהו הבכורים לאנשי משמר שיקריבוהו [נדצ"ל שחקריבוהו], ואינם לכל כהן שירצה כתרומה".

ג. עוד מצינו שנחלקו רבנן ור"ש מתי נקרא שם ביכורים, לרבנן קורא שם כשהפירות עדיין מחוברים, בעודם מבכרים, ור"ש סובר שצריך לקרוא שם גם בתלוש [פ"ג מ"א]. ומבואר בירושלמי שם שלר"ש ללא קריאת שם זו לא חל כלום בפירות, "לא קידשו, אינו מדמעין, אין חייב עליהן חומש, ואין לוקין עליהן חוץ לחומה" [וביאר הצ"פ שאין הפירות הללו אלא כנדר להביא מהם בכורים]. ואמנם בירושלמי ובמפרשים פירשו שמחלוקתם תליא בדרשת הפסוקים, האם נצרכת קריאת שם כששם פרי עליו בתלוש, אולם נראה שר"ש דרש כך בפסוקים לשיטתו שביכורים דינם כתרומה, ותרומה לא חלה אלא בתלוש. ובס"ד מצאנו בדברי הרש"ס ובמלא"ש שקישרו כך בדברי ר"ש. הרש"ס בריש פ"ג על הירוש' שם, והמלא"ש בפ"ב מ"ד מביא את ר"ש שצריך לקרוא שם בתלוש, וכתב "ושמא היינו טעמא דר"ש דאזיל לטעמיה דתרומה קרינהו רחמנא, וקריאת שם תרומה בתלוש" [ומה שכ' שר"ש לטעמיה דתרומה קרינהו רחמנא כוונתו למשנה במע"ש הנ"ל, ולגמ' ביבמות עג: שביארה טעמיה דר"ש שא"צ ביעור ומותרים לאונן, דתרומה קרינהו רחמנא. ובתוס' שם ד"ה ומר מבאר שאף שלרבנן הוקשו בכורים למע"ש מ"מ סובר ר"ש שלא מקישים מהטעם דתרומה קרינהו רחמנא, דהיינו שמאחר שנקראת תרומה למדים מכך שלא הוקש למעשר].

ד. גם במחלוקת נוספת שבין חכמים לר"ש נראה שלכאורה שייכת לשיטתם הנ"ל, שבמשנה בפ"א מ"ח איתא: "הפריש בכוריו, נבזו, נמקו, נגנבו, אבדו או שנטמאו [לפני שהגיעו לעזרה], מביא אחרים תחתיהם ואינו קורא, והשניים אינם חייבים עליהם חומש... ומנין שהוא חייב באחריותן עד שיביאם להר הבית, שנאמר תביא בית ה' אלוך". ובירוש' אמרו שהתנא דמתניתין שסובר שאין חומש לביכורים השניים הוא יחידאה והוא ר' שמעון, ולדידה אף קונה מהשוק ומביא. ומבואר שלחכמים שחולקים על ר' שמעון יש חומש, ודינו כביכורים עצמם, ואינו ניטל אלא מהשדה וכדין בכורים הראשונים. ובפשטות נחלקו בדאורייתא אם באחריות זו יש קיום מצות הבכורים, או הוא גדר אחריות בעלמא [כנראה מחמת ממון כהן], שלדעת ר"ש הוא אחריות בעלמא, ואילו לרבנן מאחר שלא נתקיימה מצות הבכורים חוזר ומקיים את המצוה כדינה, וממילא חוזר ומפריש לקיים מצוותו. ובפרט לפי האחרונים [המרכבת המשנה ועוד] שמדייקים בדעת הרמב"ם שבביכורים לא חלה כל קדושה עד ירושלים, כלשון הרמב"ם (בכורים פ"ג ה"ב) "הרי הוא חולין לכל דבריו", וא"כ מ"ט לא יוכל להביא אחר.

והנה אם נימא שרבנן ור"ש כשיטתייהו, ניתן לפרש שלדעת חכמים שהביכורים הם קדשי מקדש, הרי שלא התקיימה מצותם כלל עד שלא הגיעו לבית ה', ועיקר מצות וקדושת הביכורים חלה בכניסה לבית ה' [וראה בסוגיא במכות יט. שלכאורה חיוב מיתה לזר

האוכלן וההיתר לכהנים חל בזמן אחד, משיראה פני הבית, ותלוי במח' הראשונים שם, ואכ"מ], ועל כן כל זמן שלא הגיע לשם ואינו יכול להביא הפירות, יביא פירות אחרים ויקיים בהם את מצות הביכורים כדינם. אבל לר"ש אפשר שעיקר קיום מצותם הוא בקריאת השם בתלוש, וכתרומה, משום שאין הביכורים אלא קדשי גבול, וע"כ כל דין האחריות אינו אלא אחריות בעלמא שהתחדש בביכורים יותר מבתרומה, ולא שבכך מקיים את עיקר מצות הביכורים, שהרי מעשה הביכורים הסתיים בהפרשה כתרומה. אלא שלפי זה נצטרך לחדש שלדעת ר"ש חל איסור זרות כבר משעת קריאת שם לפני ירושלים, וזהו חידוש שעדיין לא מצינו לו מקור [וראה להלן שהבאנו דעה שנחלקו אם אחריות דאורייתא, ולדעת ר"ש שהם קדשי גבול אין אחריות דאורייתא, וכתרומה. וזה כפי דרכינו בס"ד].

ומ"מ במה שנקרא במשנה דין זה בלשון אחריות יש מקום לדייק כמו שכתבנו לר"ש, שאין זה אלא חיוב אחריות. אלא שלרבנן לפי מש"כ אין זה גדר אחריות, דהפרשה השניה היא לעיקר קיום המצווה, ולא נתקיימה המצווה בלא"ה. וצ"ל דלשון אחריות קאי גם על כה"ג.

אלא שמש"כ קשה מדברי הרמב"ם שפסק שאין מביאים ביכורים מאשירה שביטלה מפני שהביכורים כקדשי מקדש, ובעוד מקומות פסק שרק קדשי מקדש, ואילו לענין ביכורים שנטמאו שמביא תחתיהם פסק כתנא דמתני' שאין חומש, ולהאמור לעיל לכאורה תליא הדינים, דאי הוו קדשי מקדש א"כ הביכורים השניים הם עיקר מצות הביכורים, ולא כתשלומים.

ואפ"ל בפשיטות שלהרמב"ם אף שרק קדשי מקדש, מ"מ לא נאמר דין הביכורים אלא בביכורים הראשונים, והביכורים השניים כבר אינם יכולים להיות ביכורים, אלא מדין אחריות.

ת. עוד מובאים דברי ר"ש בגמ' במכות יז. שקריאת פרשת ביכורים מעכבת את היתר האכילה לכהנים, ומשמעות הגמ' שם שקריאה מעכבת ולא הנחה [שהגמ' רוצה לומר שתנא של המשנה שקריאה מעכבא הוא ר"ש, ומשמעות המשנה שם שרק קריאה מעכבת ולא הנחה]. והנה גם ר' יהודה סובר שהנחה אינה מעכבת (שם יח ע"ב), והוא התנא שסובר שביכורים קדשי גבול. וכבר הבאנו לעיל בשם האור שמו"י סובר שהם קדשי גבול מפני שהנחה אינה מעכבת אלא הקריאה. אמנם עדיין יש לדחות דלר"ש אפשר שגם הנחה מעכבא, וגם אם לא מעכבא מ"מ הכניסה לעזרה מעכבא [ראה כע"ז בחז"א ליקוטים סי' ח].

[המשך בגיליון הבא]

בעניין חיוב חלה בשביעית

אינתא במשנה בשביעית פרק ט' משנה ט': "האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה". ומפרש הרמב"ם בפיה"מ שהיה עולה על דעתנו שכיון ששביעית פטורה מן המעשרות פטורה ג"כ מן החלה ובה ללמדנו שחייבת בחלה כמו שאמר הכתוב (במדבר טו כ) "ראשית עריסותיכם" איזו עיסה שתהיה ובה להודיעך שדין עיסת שביעית כדין שאר העיסות אע"פ שהיא מן ההפקר וכתב הר"ש משאנך שהייתי אומר שאין חלה בעיסת שביעית כיון שגבי שביעית כתיב "לאכלה" ולא לשרפה ואם תטמא החלת שביעית יצטרכו לשרפה קמ"ל שחייב והטעם הוא כיון דכתיב גבי חלה (במדבר יח כג) "לדורותיכם" ומשמע לעולם גם בשביעית.

והנה ביאור זה הביאה הגמ' בבכורות (יב, ב) ששם שאלה הגמ' שאלה הנ"ל [דאמאי האוכל מעיסת שביעית שלא הורמה חלתה חייב מיתה, והלא אם תטמא צריכה לשרף ורחמנא אמר גבי שביעית לאכלה ולא לשרפה ומ"ש מבהמה שנלקחה בפירות שביעית שפטורה מבכורה מאחר שאמורי בכור נשרפים והתורה אמרה לאכלה ולא לשרפה וא"כ גם העיסה אם תטמא תשרף ותהיה פטורה מהפרשה? ותרצה הגמ' שגבי חלה יש ריבוי של "לדורותיכם" שגם עיסה זו חייבת בחלה ושאלה הגמ' שנלמד מחלה לבהמת שביעית ודחתה הגמ' שגבי חלה עיקרה לאכילה כשהיא טהורה [אלא שאם נטמאת תשרף] משא"כ בבהמה שהאימורים עומדים לשרפה.

והנה ידוע שיבולי שביעית קדושים הם ואין לקלקלם ולהפסידם וכ"ז נלמד מ"לכם לאכלה" אמנם מאידך גיסא גם דרשו מ"תהיה כל תבואתה" ששרי להדלקת הנר ולצבוע בה צבע וכן דרשו בירושלמי [רפ"ח ועוד] "לכם" לכל צרכיכם והיינו שהותר לשימוש לצורך האדם אף מאכלים העומדים לאכילת אדם שהרי השמן אע"פ שהוא מאכל אדם מותר בסיכה והדלקה.

ונשאל שאם הותר להדלקה אז מה ההו"א שתפטר העיסה מחלה כיון שאם תטמא תצטרך להשרף הרי גם אם תשרף לא תתחלל מקדושת שביעית דהא הותר בהדלקה.

ואף שאין שווה שריפת עיסה לשמן ששמן עם שהוא למאכל עומד ג"כ לשרפה משא"כ בעיסה שלא עומדת לשרפה. בכ"ז עדיין בשביל לדחות את סברת הגמ' שתפטר מחלה כיון שאם תטמא ותשרף – תתחלל היינו יכולים לומר שעכ"פ ראויה לדלקה שהותרה. [והיינו שבשביל חשש זה "לא נורא" כי גם אם תטמא ותישרף עדיין לא חשיב איבוד וחילול לגמרי. ועיין לקמן].

ואף שלגבי להסיקה תחת תבשילו יש לומר שכן מורידו מקדושת שביעית שכן אחד התנאים בחלות קדושת שביעית הוא שיהיה הנאתו וביעורו שווה היינו שבזמן ההנאה מן היבול תהיה ביעורו משא"כ כשמסיק תחת תבשילו ההנאה מיבול היא אחר ביעורו. אך לגבי השורף לאור או להתחמם נימא דעדיין נשאר בו קדושת שביעית וכן"ל.

וי"ל בהקדם דהנה המשנה בפ"ב דשבת אומרת "אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט" ואומרת הגמ' שהטעם הוא שכמו שאין שורפין קדשים ביו"ט כך גם בשמן שריפה אין שורפין ביו"ט. ושאל תוס' איך לומדים תרומה מקדשים דהרי בקדשים דין הוא שאין שרפתן דוחה יו"ט כיון שאין הוא יכול ליהנות מהם בשעת שריפתן וכל מה שאומרים מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה שלא לצורך הכוונה שלא לצורך אוכל נפש אבל צריך שיהא קצת צורך להתחמם או לשום הנאה אבל הבערה לגמרי שלא לצורך לא הותרה, וכל זה לגבי קדשים שאסור ליהנות משרפתן אבל גבי שריפת תרומה טמאה שמוותר ליהנות בשעת שרפת התרומה למה נאסור להדליק ביו"ט ומה זה שונה משמן חולין שמוותר לשורפו ולהדליק להנאתו ביו"ט וכי בגלל שבתרומה שנטמאת יש מצווה בשריפתה היא תהיה גרועה יותר מחולין ותאסר בהדלקה ביו"ט, ואומר ריב"א שודאי גרע שכיון שבתרומה שנטמאת אסרה התורה כל הנאות חוץ מהנאת שריפה א"כ הבערה זו היא לא לצורך הנאתו אלא לשם מצוות שריפה אלא שהתורה לא הקפידה אם דרך אגב הוא גם יחנה מהתרומה בשעת ביעורה ולכן אסורה בביעור ובהדלקה ביו"ט ע"כ.

ולפי דברי התוס' האלו יש לומר גם גבי שריפת חלת שביעית טמאה שאף שאני יכול ליהנות מהדלקתה אעפ"כ כיון שכל עיקר הדלקת החלה הטמאה היא משום מצוות שריפתה, אני לא יכול להחשיב את ההנאה מאורה וכיו"ב כאכילת שביעית.

ולפי זה ימצא ראייה גבי הדלקת שמן שביעית בנר חנוכה דמצינו בזה מח' הפוסקים דדעת הפאת השולחן (ה, ט) אמרי ארץ (ח, מו) שו"ת אמרי יושר (ח"א סי' ק) שערי דעה (ח"ב ט) ספר השמיטה שאסור להדליק נ"ח משמן שביעית כיון שאסור להשתמש לאורה. אולם בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב ס"ד) ובשו"ת ציץ הקדש (י"ד ג) אור לציון (פ"ב ס"ז) מנחת שלמה (ח"א ס' מב) מבואר דמותר להדליק נ"ח משמן של שביעית וכן הרשל"צ הגר"ש עמאר בכרם שלמה [ס' ד ה'] דן בזה בארוכה והעלה שהעיקר להלכה להתיר לכתחילה הדלקת נ"ח משמן שביעית, כיון שזה דבר מצוה וזה דרך הדלקה ובפרט כיום שכולם נוהגים להדליק שמש, ומה גם שיש לו שמחה בריבוי האור, ולכן הסיק שמוותר.

ולפי היסוד דלעיל שנאסרה הדלקת שמן תרומה טמאה ביו"ט משום שעיקרה הוא למצות שריפה ולא ליהנות מזה, ולכן גם אני לא יכול להחשיב שרפת חלה טמאה כאכילת שביעית דעיקרה למצות שריפה כנ"ל א"כ כך נאמר גם גבי נ"ח שאסור להדליק נר חנוכה משמן שביעית אף אם נהנה מהנרות והרי הותר שמן שביעית להדלקה בכל זאת גבי נר חנוכה יאסר כיון שעיקרו לא להנאתו אלא למצות נר חנוכה.

והנה בתוס' שם מובא תירוץ ר"י שאין נוח לו תירוץ זה [שכיון שנשרפת למצוותה לא חשיבא אכילה גבי שביעית] ולכן אפשר לומר שאף שחלה שנטמאת מותרת בהנאת הסקתה, מ"מ לגבי העיסה שעומדת בעיקרה לאכילה, הסקתה נחשבת כהפסד לגבה אפ' שמשתמש בה, ורק בשמן שעיקרו עומד [גם] להדלקה, ההנאה מדלקתו לא חשיבה הפסד אלא כאכילה שהותרה בשביעית.

והנה הגמ' בבכורות שם אחרי שאמרה הגמ' שיש ריבוי של "לדורותיכם" גבי חלה ללמד על חיוב חלה בחלת שביעית שאלה הגמ' שנלמד מחלה לבהמת שביעית ודחתה הגמ' שגבי

חלה עיקרה לאכילה כשהיא טהורה [אלא שאם נטמאת תישרף] משא"כ בבהמה שהאמורים עומדים לשרפה. ולפ"ז נשאל הרי כ"ז בחלה שעשייתה בהכשר שלכן עיקרה לאכילה אבל עיסת שביעית שנטמאה לפני לישה שעיקרה לשרפה תפטר מן החלה? ואפשר שאם באמת נטמאה העיסה מעיקרא כגון שנטמאו החיטים או הקמח לפני הטלת המים אז גם בשאר שנים פטורים מן החלה משום "תתן לו, ולא לאורו". ואף דאיתא במסכת חלה פרק ג' משנה ב' שאם נולד בעיסה ספק טומאה לפני הלישה תעשה בטומאה, והיינו שמותר לטמאה טומאת ודאי, שאפ' אם תעשה בטהרה אסורה לכהן משום ספק טומאה שבה. ובכל אופן רואים שיש פה חלה. אפשר ששם מה שכתוב "נולד לה ספק טומאה עד שלא גלגלה" היינו בזמן הטלת מים לקמח שאז יש פה כבר זיקת חלה, אבל אם נטמאו החיטים או הקמח יתכן שבאמת כיון שלא הייתה שעת הכשר להקראות חלה תפטר מן החלה.

בעניין נטילת ידיים

טור כ' המג"א סי' קע"ט סק"ב – משמע מהתוס' והטור והרא"ש דכל מקום שצריך לברך המוציא משום היסח דעת צריך ליטול ידיו והטעם דכל שהסיח דעתו מלאכול מסתמא לא נזהר משמירת ידיו. ע"כ (ומ"ש בסו"ד אם נט"י טעונה ברכה, ע' בקיצור פסקי הרא"ש שם דכ' דיברך על נט"י. ע"ש.). והנה הטור בסי' קע"ח ה"ד ה"ר יו"ט דמי שהתפלל באמצע סעודתו כשהוא חוזר לאכול צריך ליטול ידיו ולברך המוציא. והר"י כ' דאי"צ, ע"כ, ומשמע דהא דאמר ר"י אי"צ היינו אי"צ לברך המוציא ואי"צ ליטול ידיו. וא"כ משמע דידין שמורות, ואפ"ה ה"ר יו"ט ס"ל דיטול ידיו. (ואף דהמג"א על מ"ש מרן שם בסע' ו' דאי"צ לברך המוציא וכדעת ר"י כ' בסקי"ג נ"ל דצריך ליטול ידיו. ע"כ. וא"כ אפ"ל דמ"ש הטור דה"ר יו"ט ס"ל דצריך ליטול ידיו היינו משום דמסתמא לא שמר ידיו, וכן מ"ש ר"י אי"צ היינו רק על ברכת המוציא אבל ה"נ דנט"י צריך, מ"מ נראה דהמג"א אמרה מדעת עצמו ולא בדעת ר"י. וא"כ אי"צ דר"י חוזר אף על נט"י. ועוד דאף המג"א כ' שם דאם ודאי שמר ידיו אי"צ ליטול ידיו, וא"כ ה"ר יו"ט דס"ל דצריך ליטול ידיו משמע בכל אופן.) ועוד דהתוס' בחולין דף פ"ז ע"א ד"ה משתיא כ' אטו לה"ר יו"ט אם בירך בפה"ג יצטרך ליטול ידיו ולברך המוציא, ע"כ. משמע דלדידהו לא יטול ידיו וא"כ ודאי דידין שמורות, ואפ"ה ה"ר יו"ט ס"ל דיטול ידיו, [והנה התוס' שם כ' בתחילת דבריהם דלה"ר יו"ט יברך ברהמ"ז ויטול ידיו ויברך המוציא. וא"כ אפ"ל דמ"ש התוס' דיצטרך ליטול ידיו ולברך המוציא ר"ל דמתחילה יברך ברהמ"ז וכמ"ש מתחילה וא"כ ודאי דלה"ר יו"ט יצטרך ליטול ידיו דגמר סעודתו וא"כ מסתמא לא נזהר בשמירת ידיו ובלא"ה כיון דבירך ברהמ"ז נוטל ידיו ככל תחילת סעודה וכונת התוס' הוא דאטו יברך ברהמ"ז וממילא יתחייב בנט"י והמוציא ואינו נראה דא"כ הול"ל רק אטו יברך ברהמ"ז דרק היא התמיהה והשאר מתחייב מחמת שבירך ואף אם נאמר דכ' הכל מ"מ ודאי דהול"ל גם ברהמ"ז דהוא עיקר התמיהה, ונראה ביאור דבריהם בהקדים דנחלקו הראשונים אם היסח דעת מחייב ברכה אחרונה או רק ברכה ראשונה ומתחילה כ' דלה"ר יו"ט יצטרך לברך ברהמ"ז וליטול ידיו ולברך המוציא, והיינו כמ"ד דהיסח דעת מחייב ברהמ"ז ושוב הקשו דאף למ"ד דאין היסח הדעת מחייב ברהמ"ז אטו לה"ר יו"ט יצטרך נט"י והמוציא ולא שנתחייבו מאליהם משום שבירך ברהמ"ז או משום שלא שמר ידיו (דאם לא שמר ידיו מחמת שהיסח דעתו מאכילה א"כ אין תמיהה על שצריך שוב ליטול ידיו, אלא אפ"ל לא יצטרך לברך ברהמ"ז ואפ"י ודאי שמר ידיו, יצטרך ליטול ידיו ולברך המוציא והיא

התמיהה דלהתוס' לא יצטרך לא נט"י ולא המוציא ולה"ר יו"ט יצטרך נט"י והמוציא.]. וצ"ל דטעמא משום דכל שמחויב לברך המוציא חשוב התחלת סעודה ובכה"ג מחויב ליטול ידיו, וא"כ אף להתוס' והרא"ש דס"ל דבהב ונברך מברך המוציא נוטל ידיו לא משום דהסיח דעתו אלא אף אם ודאי שמר ידיו נוטל משום תחילת סעודה, וכמ"ש הטור סי' קנ"ח וכשבא לאכול יטול ידיו. (ולפ"ז כוונת התוס' דמאחר דצריך לברך שוב המוציא כתחילת סעודה יצטרך ליטול.)

בברכה

מישאל חיימוב

דין התורם על השמן והיין ובגדר חלק המתיר אי טעון הפרשה

תרומות פרק א' משנה ד'. אין תורמין זיתים על השמן ולא ענבים על היין ואם תרמו ב"ש אומרים תרומת עצמן בהם וב"ה אומרים אין תרומתן תרומה. הנה לכונ"ע אין התרומה חלה על היין והשמן וכדמפרש טעמא בירושלמי משום הפסד הכהן, ונח' ב"ש וב"ה אם עכ"פ אמרי' תרומת עצמן בהם או דלא חלה כלל התרומה, ונחלקו כאן הראשונים במאי עסקי' דהנה ל' הרמב"ם בפ"י הוא 'מי שיש לו יין וענבים ותרם מן הענבים שיעור התרומה הראויה לאותן הענבים ולאותו היין והוא חושב על מה שתרם מן הענבים שהוא תרומה על הכל ב"ש אומרים כי זה שתרם מן הענבים יספיק לתרומה החייבת לענבים ונשאר עליו לתרום את היין' הרי דהרמב"ם מפרש שתרם את הענבים גם על ענבים אחרים וגם על היין וע"ז אמרו ב"ש דאמנם לא חלה תרומה על היין אבל לכה"פ חלה התרומה על הענבים האחרים, ולפי"ז טעמא דב"ה דסברי שלא חלה התרומה כלל לכאן הוא מהדין דקני את וחמור דלא קנו שניהם.

והרש"ש מפרש דאזלי לשיטתייהו בדין הקדש בטעות דהכא כיון שהתרומה חלה רק על הענבים נמצאו חולין ותרומה מעורבין זב"ז ואדעתא דהכי לא תרם ולהכי סברי ב"ה דהכל בטל אבל לב"ש דסברי דהקדש בטעות הוי הקדש א"א לבטל התרומה מחמת שלא היה כך בדעתו, ובעיקר מה שדימה הרש"ש דין תרומה להקדש לענין טעות הוא חידוש, ויל"ד לפי"ז דה"נ לב"ש לא יועיל שאילה בתרומה דיסודו מדין טעות כמו בהקדש, ועוד רצה לתלות זה בפלוג' ב"ש וב"ה בנדרים כה: אי אמרי' נדר שבטל מקצתו בטל כולו, והחזו"א בדמאי סי' י"א ס" כ"ז מפרש דלב"ה הכל בכלל הקנס שקנסו חכמים שלא יפריש מן הענבים על היין.

אמנם כל זה הוא לפי פ"י הרמב"ם דמיירי בתרם הענבים גם על ענבים אחרים וע"ז אמרו ב"ש דחלה התרומה כלפי הענבים, אבל הר"ש והתוס' שאנץ בעדויות מפרשים דמיירי בתרם הענבים על היין לחוד וע"ז אמרו ב"ש דעכ"פ חלה תרומה

בענבים מינייה וביה ונעשו תרומה וחולין מעורבין זב"ז, ויש לעי' דהרי הוא נתכוון להפריש ולתקן רק את היין לחוד וכיון שזה לא חל איך תחול התרומה לתקן את הענבים עצמם והוא לא נתכוון לתקן את הענבים כלל.

ויש ליישב דהנה יש להסתפק בכל הפרשת תרו"מ אם רק החלק הניתר טעון תיקון שיופרש עליו תרו"מ אך החלק המתיר אינו טעון הפרשה כלל דכל עיקרו בא לתקן אחרים, או דילמא דגם חלק המתיר טעון תיקון וצריך להפריש עליו ג"כ תרו"מ, ויש להוכיח מהא דצריך הפרשה לפי חשבון של כל התבואה דגם החלק המתיר טעון הפרשה דאל"כ לא היה צריך להפריש מעשר ראשון י' על צ' אלא היה סגי להפריש ט' על צ' דכל א' מתיר עשר, ומהא דצריך להפריש י' על תשעים ש"מ דהא' הנוסף הוא כדי להתיר את הט' של המעשר, ולא מסתבר כלל לומר דהדין מעשר הוא ליתן עשירית לפי סך כל התבואה ביחד עם התרומה דהא אין מפרישין רק על החלק הניתר והיה ראוי ליתן רק עשירית מכמות השיריים הניתרים, ולפי"ז נמצא דהתורם ענבים על היין הרי מלבד מה שעושה הפרשה על חלק היין הרי גם מונח בזה הפרשה על חלק הענבים עצמם להוציאם מידי טבל ולפי"ז ניחא מה שאומרים ב"ש דחלה תרומת עצמן בהם דלכה"פ תחול התרומה שעשה מהענבים על הענבים גופייהו.

וכ"כ החזו"א הנ"ל וז"ל 'אבל פשטן של דברים משמע שלא הפריש אלא זיתים על שמן, והיה מקום לפרש טעמא דב"ש דחשיב כתורם זיתים על זיתים דכל תרומה הוא גם על עצמה, והלכך הוי כתרמה גם על עצמה והיכי דלא חייל על כל המ"ט חייל מיהא א' מנ' על עצמו'.

ויל"ד לפי"ז בכל מקום שהפריש שלא כהוגן שאין תרומתו תרומה כגון מן החיוב על הפטור דלכה"פ חלה התרומה על החלק של התרומה עצמה ונעשה מדומע וצ"ב שלא הוזכר דבר זה.

ולכאוי' יש בזה נפק"מ בזה"ז או בתרומה טמאה שאין לכהן שימוש בה דלא יצטרכו להפריש על החלק המתיר אלא סגי בהפרשה של ט' על צ', אך ק"ל אם נימא דצריך להפריש י' על צ' משום תיקון התרומה עצמה אמאי חיוב זה מוטל על הבעלים הרי השיריים נתקנים ע"י הט' והכהן לא יוכל לאכול התרומה עד שיפריש עליה שוב, אא"כ כל חיוב ההפרשה הוא מצוה על הגברא ולא רק משום תיקון התבואה.

ועוד יל"ע אי נימא דהתרומה נמי טעונה תיקון לעצמה אמאי אין מפרישין מעשר ראשון רק לפי חשבון הנשאר בתבואה אחרי שהוציאו התרומה ולא מפרישים לפי ערך כל התבואה כדי לתקן גם את החלק של התרומה, ומה"ת לומר שהתרומה טעונה תיקון רק של תרומה והמעשר ראשון טעון רק הפרשה של מעשר ראשון וכן הלאה, וצריך לומר דכיון שנתנה התורה דיני הפרשה כסדר האמור בפרשה כך הוא דינו שקודם הפרשת התרומה טעונה כל התבואה תרומה ואח"כ מעשר ראשון וכו'.

ולכאוי' יש להוכיח ממש"כ רש"י בקידושין נא. גבי המרבה במעשרות דהו מעשרותיו מקולקליו ופירש"י דהוי מעשר וטבל מעורבין זב"ז, ובשלמא אם החלק של המעשר לא היה טעון הפרשה ניחא דכיון שעל היותר משיעור מעשר לא הופרש כלום הרי נשאר בטיבלו, אבל אם לעולם איכא הפרשה גם על חלק המעשר גופיה אמאי הוי טבל הרי גם אם היה מעשר היה צריך להפריש עליו ובלא"ה היה נשאר באיסור טבל וא"כ השתא דלא נעשה מעשר עכ"פ יצא מידי טבל ע"י ההפרשה מינייה וביה, וצריך לומר דאמנם הפריש כפול מהשיעור הנצרך למעשר אבל

בהפרשה מינייה וביה המתרת את המעשר עצמו לא עשה כך אלא הפריש כשיעור וממילא יוצא שהחלק הנוסף שלא נעשה למעשר נשאר בטיבלו, וזה קצת תימה דאי הכי הרי גם אם היה הכל נעשה למעשר היה אסור לאוכלו כיון שלא נתכוון להפריש על המעשר מינייה וביה רק כפי השיעור הרגיל ולא לפי השיעור שנת עכשיו וצ"ע. ועוד יל"ע בעיקר הדברים דאם אכן גם החלק המתיר טעון הפרשה הרי לעולם ישאר משהו שעליו ליכא הפרשה ואיך כל התבואה ניתרת וגם זה צ"ע. [שו"ר שצינו בזה לאפיקי ים חלק א' סי' י"ב ע"ש].

בברכה

חיים מאיר

ישיבת פוניבז'